

Allochtone jongeren op het ROC Midden-Nederland:
toekomstperspectief op de arbeidsmarkt

Universiteit Utrecht

Masterthesis 2007-2008

Yvonne Coret, 0319503

Begeleider: Dhr. prof. dr. R.M. Maier

Tweede beoordelaar: Dhr. dr. J.T. Thijs

Opleiding: Algemene Sociale Wetenschappen

Master: Sociale vraagstukken: interventies en beleid

Universiteit Utrecht

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterthesis, geschreven in het kader van de afronding van mijn studie Algemene Sociale Wetenschappen aan de Universiteit van Utrecht. Ik heb gekozen voor het thema '*Culturele, sociale en economische factoren van in- en uitsluiting van tweede generatie migrantenjongeren*'. Tijdens de bacheloropleiding is het thema migrantenjongeren regelmatig terug gekomen. Mijn oog viel op het TRESEGY project en de keuze was toen snel gemaakt.

Ik wil graag enkele mensen bedanken voor de begeleiding en hun medewerking. Allereerst wil ik Professor Robert Maier bedanken voor de begeleiding van mijn thesis en Kaj van Zenderen (AIO) voor het gebruik maken van de enquête. Ook wil ik de docent van het ROC Midden-Nederland, meneer Huiskes bedanken voor zijn medewerking. Hij heeft het mogelijk gemaakt dat ik enkele leerlingen kon interviewen. Tot slot wil ik een vriendin, Marion van Bommel, bedanken voor het verstrekken van contactgegevens van ROC docenten.

Yvonne Coret, augustus 2008

Inhoudsopgave

1. Inleiding	p. 5
1.1 Actualiteit	p. 5
1.2 Diploma en arbeidsmarkt	p. 5
1.3 De Nederlandse samenleving	p. 6
1.4 TRESEGY	p. 7
1.5 Opbouw thesis	p. 7
2. Literatuuronderzoek	p. 8
2.1 Integratie: jaren zeventig, tachtig en negentig	p. 8
2.1.1 De Nederlandse samenleving	p. 9
2.1.2 Eerste, tweede en derde generatie	p. 9
2.1.3 Integratie	p. 10
2.1.4 Functie van onderwijs en arbeid	p. 10
2.2 Ontwikkelingen onderwijs en de arbeidsmarkt	p. 11
2.3 Het onderwijs en allochtone leerlingen	p. 13
2.3.1 Vervolgonderwijs	p. 15
2.3.2 Mbo	p. 15
2.3.3 Uitval	p. 16
2.3.4 Betrokkenheid ouders	p. 18
2.4 Overgang school naar werk	p. 18
2.5 Arbeidsmarktpositie van allochtone jongeren	p. 20
2.5.1 Ontwikkeling arbeidsmarkt	p. 21
2.6 Allochtone jongeren en de arbeidsmarkt: enkele factoren	p. 21
2.6.1 Discriminatie: afkomst	p. 23
2.7 Toekomstperspectief allochtone jongeren op de arbeidsmarkt	p. 25
3. Onderzoeksmethoden	p. 27
3.1 Onderzoeksvraag, deelvragen, doelstelling en relevantie	p. 27
3.2 Onderzoeksveld	p. 29

4. Resultaten	p. 32
4.1 Interviews	p. 32
4.1.1 Opleiding	p. 32
4.1.2 Arbeidsmarkt	p. 33
4.1.3 Sociale netwerken	p. 35
4.1.4 Toekomst	p. 36
4.2 Enquête	p. 37
4.2.1 Achtergrond gegevens respondenten	p. 37
4.2.2 Onderwijs	p. 38
4.2.3 Betrokkenheid van familie bij school	p. 39
4.2.4 Stage-ervaringen	p. 40
4.2.5 Arbeid	p. 41
4.2.6 Sociale netwerken	p. 41
4.2.7 Discriminatie	p. 42
4.2.8 Toekomstverwachtingen	p. 43
4.3 Samenvatting resultaten	p. 43
5. Conclusie	p. 46
5.1 Inleiding	p. 46
5.2 Deelvragen	p. 46
5.3 Onderzoeksvraag	p. 48
6. Reflectie	p. 50
7. Literatuurlijst	p. 52

Bijlagen

Bijlage 1: Topiclijst interviews

Bijlage 2: Enquête vragen

1. Inleiding

‘Het goede nieuws volgens recente cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek: de werkloosheid onder jonge allochtonen is vorig jaar flink gedaald. In 2006 zat 22 procent van de niet-westerse allochtonen onder de 25 jaar zonder baan. Een jaar eerder was dat nog 26 procent. Het slechte nieuws: de werkloosheid is onder allochtone jongeren nog altijd bijna 2,5 maal zo hoog als onder hun autochtone leeftijdgenoten (Trouw, 20 februari 2007, p. 2-3).’

1.1 Actualiteit

Je kunt geen krant openslaan of er staat een bericht in over de positie van allochtone jongeren in de samenleving. De allochtone jongeren blijken vaak een achterstand te hebben op autochtone jongeren op verschillende gebieden. Recentelijk is er nog een publicatie (‘De Nederlandse samenleving’) uitgekomen met een hoofdstuk getiteld: ‘Allochtonen blijven kwetsbaar’. Deze groep is kwetsbaar op de arbeidsmarkt, al is de achterstand van de tweede generatie kleiner dan van de eerste generatie (CBS, ‘De Nederlandse samenleving’).

Het werkloosheidspercentage van allochtone jongeren is twee keer zo hoog als dat van autochtone jongeren (Dagevos, 2006). Volgens cijfers van het CBS is de werkloosheid gedaald onder jonge allochtonen. Het lijkt blijkbaar de goede kant op te gaan. Dat neemt niet weg dat in verhouding veel allochtone jongeren vergeleken met autochtonen werkloos zijn. De vraag is, zijn er meerdere redenen aan te wijzen hiervoor?

1.2 Diploma en de arbeidsmarkt

Het hebben van een diploma is belangrijk. Om mee te tellen in de maatschappij is het van belang dat jongeren hun school afmaken. Jongeren tot 23 jaar die niet hun opleiding afmaken, worden ook wel ‘voortijdig schoolverlaters’ genoemd. Het aantal voortijdig schoolverlaters is gedaald van 64.000 in 2004 naar 57.000 in 2006. Het percentage van ‘voortijdig Schoolverlaters’ onder niet Westerse allochtonen (bijv. Turkse en Marokkaanse jongeren) ligt twee keer zo hoog als onder autochtonen (www.voortijdigschoolverlaten.nl)

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft onlangs de leerplichtwet aangepast om de kansen van jongeren op de arbeidsmarkt te vergroten. Het doel is om het aantal jongeren dat het onderwijs verlaat zonder diploma terug te dringen. ‘Het ministerie wil het aantal ‘nieuwe’

schooluitvallers in 2010 hebben teruggebracht tot maximaal 35.000. Nu is dat rond de 56.500. De grootste uitval vindt plaats tussen vmbo en mbo, en vooral onder jongeren van allochtone afkomst' (NRC, 21 augustus 2007, p. 3). Jongeren met een startkwalificatie hebben vaker een baan dan jongeren zonder een startkwalificatie. Vanaf 1 augustus 2007 geldt deze kwalificatieplicht. Jongeren moeten tot hun 18^e verjaardag doorleren en een havo, vwo of mbo (niveau 2) diploma halen. Voorheen lag de grens bij 16 jaar (www.voortijdigschoolverlaten.nl).

1.3 De Nederlandse samenleving

Allochtone jongeren zijn niet meer uit onze samenleving weg te denken. Nederland is een multiculturele samenleving. De helft van de inwoners van de vier grote steden in Nederland, Utrecht, Amsterdam, Rotterdam en Den Haag, bestaat op dit moment uit allochtonen. Daarvan is meer dan zestig procent een jongere (Boschma & Groen 2006). Dit heeft tot gevolgen dat niet alleen bedrijven, maar ook onderwijsinstellingen zich meer moeten gaan richten op deze jongeren. 'Scholen moeten zich ook afvragen of hun aanbod nog wel aansluit op de behoeften van hun nieuwe studenten' (Boschma & Groen, 2006, p.33).

Al vanaf de jaren zeventig zijn er veel initiatieven genomen om de jeugd in het maatschappelijke bestel te integreren' (NRC, 17 april 2007, p. 6). Echter de aandacht voor de positie van allochtonen op de arbeidsmarkt ontstaat pas in de jaren tachtig. 'Hiervan getuigt de 'Overzichtsstudie arbeidsmarktpositie minderheden' die Muus (1984) schreef in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (Verwey-jonker instituut, 2003, p. 68)'.

Er zijn talrijke cijfers bekend over de arbeidsparticipatie, werkloosheid en onderwijspositie van allochtone jongeren. De onzekere positie van migrantenjongeren, op school en op de arbeidsmarkt, blijft bestaan ondanks vele pogingen vanuit de overheid die met nieuw beleid en nieuwe projecten de positie van deze jongeren willen verbeteren. De jongeren moeten integreren, ofwel zich aanpassen aan de normen van de Nederlandse maatschappij, aan de hoge eisen van de arbeidsmarkt. Dit blijkt lastig te zijn als we naar de cijfers kijken die in verschillende onderzoeken naar voren komen. De focus ligt bij de jongeren zelf. De migrantenjongeren zijn zelf verantwoordelijk ofwel de problemen met betrekking tot integratie worden bij de migranten zelf neergelegd.

In deze thesis ligt de nadruk op de jongeren zelf. Naast de literatuur die behandeld wordt, wil ik mijn vraagstelling beantwoorden door middel van interviews en een enquête. Wat zijn hun ervaringen en hoe zien zij hun toekomstperspectief op de arbeidsmarkt? De vraagstelling in dit onderzoek luidt: *Hoe zien tweede generatie allochtone jongeren van het ROC Midden Nederland hun toekomstperspectief op de arbeidsmarkt?*

1.4 TRESEGY

De thesis maakt deel uit van het Europese onderzoek TRESEGY (Transnational Research on Second Generation Youth) In dit Europese project wordt onderzoek gedaan naar de culturele, sociale en economische in- en uitsluiting van tweede generatie migrantenjongeren in grote steden. De landen die deelnemen zijn: Portugal, Spanje, Italië, Frankrijk, Duitsland en Nederland. In Utrecht worden er twee wijken uitgelicht: Kanaleneiland en Overvecht. In mijn thesis ligt de nadruk op de economische in- en uitsluiting van tweede generatie migrantenjongeren.

1.5 Opbouw thesis

In het volgende hoofdstuk zal het theoretisch kader gepresenteerd worden. Daarbij wil ik de situatie schetsen van tweede generatie migrantenjongeren en de integratie in de samenleving. Een onderdeel daarvan is de huidige situatie van het onderwijs en de jongeren en de arbeidsmarktpositie van deze jongeren. Daarnaast wil ik de vraag stellen: welke factoren kunnen een rol spelen als het gaat om de arbeidsmarktpositie van allochtone jongeren? Waar liggen bijvoorbeeld de knelpunten? Daarna tracht ik af te sluiten in het theoretisch kader met het toekomstperspectief van allochtone jongeren zoals dat recent beschreven wordt in de literatuur. Vervolgens worden de onderzoeksmethoden beschreven. Daarna worden de resultaten besproken van de interviews en van de enquête. In de conclusie worden de deelvragen en de onderzoeksvraag beantwoord. Daarbij wordt ook de literatuur betrokken. Ik sluit af met een reflectie.

2. Literatuuronderzoek

In deze thesis en in het theoretisch kader ligt de nadruk op de tweede generatie migrantenjongeren en in het bijzonder de vier grote allochtone groepen: Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen. Een reden hiervoor is dat het merendeel van de literatuur en onderzoeken gericht zijn op deze groepen en daar de actuele gegevens van bekend zijn. Daarnaast ligt de focus op het gebied van onderwijs en de arbeidsmarkt. Als er bijvoorbeeld gesproken wordt over achterstanden, zal er vooral aandacht uitgaan naar deze twee gebieden: onderwijs en de arbeidsmarkt. De gegevens en beschrijvingen over het onderwijs zullen voornamelijk gericht zijn op het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) aangezien de interviews zijn gehouden onder deze groep en tevens zijn de enquêtes ingevuld door leerlingen van het mbo.

2.1. Integratie: jaren zeventig, tachtig en negentig

In de loop der eeuwen hebben er vele migranten zich in Nederland gevestigd. In de jaren '60 was er sprake van arbeidsmigratie. Er kwamen veel gastarbeiders naar Nederland om zich voor een tijd te vestigen in het land. De meeste arbeiders wilden met het verdiende geld terugkeren naar het land van herkomst. Vele van hen zijn uiteindelijk in Nederland gebleven.

De eerste wetenschappelijke studie op het gebied van allochtonen en integratie is in de jaren '70 beschreven. Van Amersfoort is de eerste onderzoeker die zich richt op allochtonen en integratie (1974). Hij geeft een analyse van de Nederlandse situatie van 1945 tot 1973 op het gebied van immigratie en minderheidsvorming. Hij signaleert een lage positie van allochtonen op de arbeidsmarkt en het gevaar van een negatieve bejegening van deze groep. Mede door deze negatieve beeldvorming voorspelt hij de kwetsbare positie van allochtonen op de arbeidsmarkt in de jaren '70 (Verwey-jonker instituut, 2003).

De overheid richt zich in de jaren '70 op het beleid voor tijdelijke groepen, zoals gastarbeiders. Het beleid is dan grotendeels niet gericht op integratie. In de loop van de jaren vindt er een verschuiving plaats. De term 'tijdelijkheid' is voor de meeste nieuwkomers niet meer van pas. Vanaf de jaren '80 is er sprake van een minderhedenbeleid waarbij bestrijding van de maatschappelijke achterstand een speerpunt werd. Ook werd er ruimte geboden voor eigen cultuur, religie en taal. Vanaf de jaren '90 is het beleid gericht op integratie en met name op het gebied van onderwijs en de arbeidsmarkt (Verwey-jonker instituut, 2003).

2.1.1 De Nederlandse samenleving

Niet alleen de verdraagzaamheid had een grote aantrekkingskracht op verschillende groepen, maar ook de relatieve welvaart spraken vele groepen aan om zich in Nederland te vestigen (ICO-ISOR, 2003). Vanaf de jaren '60 zijn er arbeidsmigranten naar Nederland gekomen. Dit bracht enorme ontwikkelingen met zich mee. Nederland is een multiculturele samenleving. Met het begrip 'multiculturele samenleving' wordt bedoeld op de vestiging van grote groepen immigranten met een andere cultuur in Nederland en andere West-Europese samenlevingen. (Geuijen, 1998). In een multiculturele samenleving heb je mensen van autochtone en allochtone afkomst. Volgens de cijfers van het CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek, januari 2007) zijn er van de 16,4 miljoen inwoners 3,2 miljoen mensen van allochtone afkomst (Boschma & Groen, 2006).

2.1.2 Eerste, tweede en derde generatie

Het begrip allochtoon omvat alle mensen van wie tenminste één ouder in het buitenland is geboren. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de eerste, tweede en derde generatie. De eerste generatie bestaat uit personen die zelf in het buitenland zijn geboren. De tweede generatie is in Nederland geboren (Boschma & Groen, 2006). Volgens Veenman (1996) zou die generatie de Nederlandse taal beter kunnen beheersen. Zij hebben vanaf het begin het Nederlandse onderwijs gevolgd en hebben een grotere kennis van de Nederlandse samenleving vergeleken met de eerste generatie. Nederland telt op dit moment 1,7 miljoen niet-westerse allochtonen waarvan de vier grootste groepen Turken, Surinamers, Marokkanen en Antillianen zijn. 42% van de niet-westerse allochtonen zijn in Nederland geboren (tweede generatie). De derde generatie is echter nog klein (SCP 2007).

De helft van de inwoners van de vier grote steden in Nederland, Utrecht, Amsterdam, Rotterdam en Den Haag, bestaat op dit moment uit allochtonen. Daarvan is meer dan zestig procent een jongere (Boschma & Groen 2006). Volgens Schnabel (2004) zullen er rond 2020 veel etnische minderheden in de grote(re) steden wonen en vooral in de achterstandswijken.

Behalve de Molukkers zijn er grotendeels pas vanaf de jaren '60 etnische minderheden zich gaan vestigen in Nederland. De laatste twintig tot dertig jaar zijn er daarvan de meeste minderheden gekomen. Er is tegenwoordig geen sprake meer van arbeidsmigratie, maar van volgmigratie. Steeds meer gezinnen zijn op den duur herenigd. 'In de periode 1990-2002 kwamen uit Turkije

en Marokko ongeveer 60.000 huwelijksmigranten naar Nederland en de laatste jaren is die stroom alleen maar groter geworden' (Schnabel, 2004, p. 10). Er gaan ook mensen weer terug naar het land van herkomst, ongeveer 20.000 mensen per jaar.

2.1.3 Integratie

Het begrip integratie is de laatste tien jaar sterk in de belangstelling gekomen. Het begrip is echter omgeven door veel onduidelijkheden. Wat wordt er nu precies onder verstaan? Uit verschillende studies komt naar voren dat integratie een lang proces is, maar het kan ook duiden op een toestand. Vanuit het procesmatige perspectief verwijst integratie naar de verblijfsduur in de Nederlandse samenleving. 'Men gaat ervan uit dat naarmate allochtonen langer in de samenleving verblijven, zij (vanzelf) in sterkere mate geïntegreerd zullen raken (Oomens, Driessen & Scheepers, 2003, p. 293).' Maar in het merendeel van de studies worden er twee dimensies gegeven aan het begrip integratie: een structurele en een culturele dimensie. Deze hangen met elkaar samen en tevens beïnvloeden zij elkaar. De structurele dimensie verwijst naar de formele participatie van immigranten in instituties van de samenleving. Dit kan gemeten worden door bijvoorbeeld te kijken naar de positie van immigranten op de arbeidsmarkt, de onderwijspositie, het inkomen en de huisvesting. In een groot deel van de thesis ligt de nadruk op de structurele integratie: op het gebied van onderwijs en de arbeidsmarktparticipatie. De culturele dimensie is echter niet duidelijk beschreven, maar deze verwijst naar de oriëntatie van immigranten. Indicatoren van deze dimensie kunnen bijvoorbeeld de beheersing van de Nederlandse taal zijn of de oriëntatie op de eigen groep, religiositeit of deelname aan eigen (politieke) organisaties. Het begrip integratie blijft echter discutabel. Verschillende studies tonen aan dat er meerdere paden zijn die tot integratie in de samenleving leiden. Er zijn verschillende manieren van integratie mogelijk en het is geen lineair proces. Bovendien is het ook moeilijk te zeggen wat nu precies de Nederlandse samenleving is, binnen de autochtone groepen is er namelijk ook sprake van culturele diversiteit. (Oomens, Driessen & Scheepers, 2003).

2.1.4 Functie van onderwijs en arbeid

Het vergroten van de participatie van jongeren kan op verschillende manieren worden bevorderd. Het onderwijs speelt daarin een grote rol, als voorbereiding op het arbeidsproces. Kennis en vaardigheden worden bijgebracht zodat een individu kan functioneren in de maatschappij. 'De

betekenis van onderwijs voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren is in zowel sociaal-culturele als economische zin niet te overschatten' (Kenniscentrum D66, 2003, p. 4). Kinderen kunnen zich ontwikkelen en zich bewust worden van de eigen culturele en etnische identiteit en die van een ander. Een aandachtspunt uit het onderzoek van Tamara Schellings (Kenniscentrum D66) is dat beleid niet alleen gericht moet zijn op het bestrijden van achterstanden van allochtone leerlingen. Er moet ook aandacht gegeven worden aan het feit dat leerlingen kunnen verschillen, zowel cultureel als etnisch. Leerkrachten zouden daarbij een belangrijke rol kunnen spelen. 'Het ontwikkelen van een positieve attitude is essentieel voor de integratie van allochtonen in de Nederlandse samenleving' (Kenniscentrum D66, 2003, p. 4).

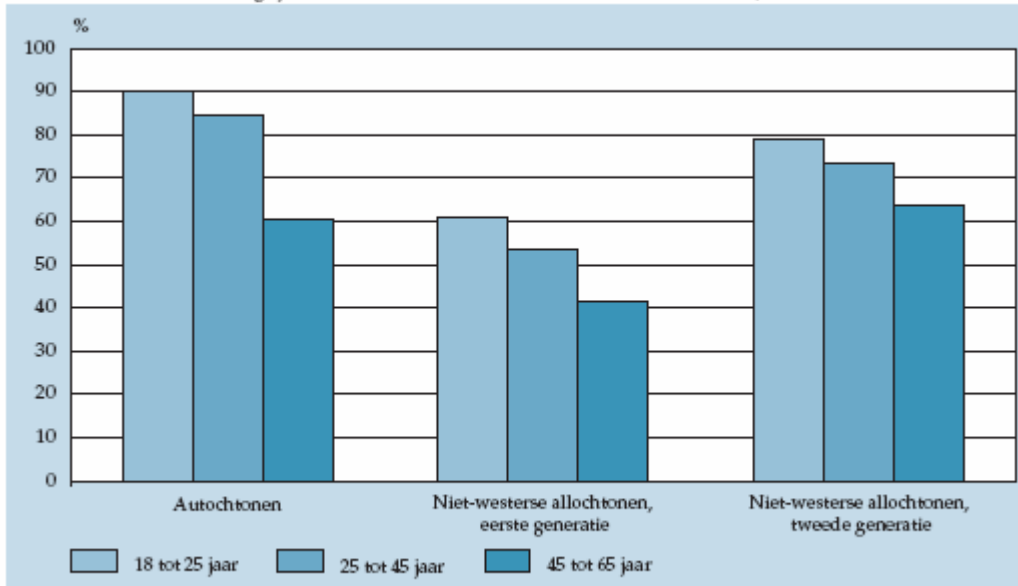
Het hebben van een diploma zou een goede start op de arbeidsmarkt kunnen zijn. Arbeidsparticipatie kan als een voorwaarde worden gesteld voor sociale integratie, maar kan ook worden beschouwd als een indicator. Volgens vele politici is betaalde arbeid een belangrijke indicator voor sociale integratie. Arbeidsparticipatie kan als een maatstaf worden gezien voor sociale integratie. Arbeid heeft tegelijkertijd voor iedereen een belangrijke functie. Het zorgt voor zelfstandige inkomenswerving, sociale contacten en draagt bij tot binding van de samenleving. Het is dan ook niet vreemd dat er aandacht uitgaat binnen het integratiebeleid voor bevordering van arbeidsparticipatie van allochtonen (Verwey-jonker instituut, 2003).

2.2 Ontwikkelingen onderwijs en de arbeidsmarkt

Wat zijn nu de grootste ontwikkelingen op het gebied van onderwijs en de arbeidsmarkt als het gaat om de positie van allochtonen en voornamelijk de tweede generatie? Volgens het CBS hebben niet-westerse allochtonen gemiddeld een lager opleidingsniveau dan autochtonen. Dit zou dan ook een verklaring kunnen zijn voor de kwetsbaarheid van allochtonen op de arbeidsmarkt. Wel is het zo dat er een positieve ontwikkeling te zien is op de arbeidsmarkt. De tweede generatie is vaker werkzaam dan de eerste generatie.

Dit is te zien in de tabel op de volgende bladzijde. Ongeveer 61% van de jongeren (niet-westerse allochtonen) van 18 tot 25 jaar van de eerste generatie tegenover ongeveer 79% van de tweede generatie.

Personen met werk als belangrijkste inkomstenbron (inclusief scholieren en studenten), 2005

Bron: CBS.

Tweede generatie niet-westerse allochtonen zijn bijna anderhalf keer zo vaak werkzaam of onderwijsvolgend als de eerste generatie. Onder Turkse en Marokkaanse jongeren van de tweede generatie is dit vergelijkbaar met Surinaamse en Antilliaanse jongeren. De 25- tot 45-jarige tweede generatie Turken en Marokkanen hebben nog wel iets minder vaak werk dan de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie. Onder autochtonen is de participatie op de arbeidsmarkt en in het onderwijs het hoogst (bron: CBS).

Integratierapport SCP: 'Hoewel door de conjuncturele situatie de arbeidsmarktpositie van niet-westerse allochtonen sterk kan fluctueren, lijkt er duidelijk sprake te zijn van een structurele verbetering van de arbeidsmarktpositie, ook al is de achterstand nog steeds groot' (SCP, 2007, p.12). Het is een lang proces, maar de achterstand wordt ingehaald. Deze jongeren (de tweede generatie) lijken hun weg te vinden op de arbeidsmarkt. Daarvan zijn voornamelijk de Turken en Marokkanen het succesvolst. Wat ook opvallend is, is dat de vrouwen (Turkse en Marokkaanse) in de leeftijd van 18 tot 25 jaar vaker werkzaam zijn of een opleiding volgen dan hun mannelijke leeftijdsgenoten. Ook als ze later gaan trouwen en kinderen krijgen, blijven deze vrouwen vaker werken, vergeleken met de eerste generatie. Ondanks deze positieve ontwikkelingen blijven allochtonen kwetsbaar en hebben ze vergeleken met autochtonen een achterstand op de arbeidsmarkt (CBS, 2007). Het verandert, maar wel geleidelijk.

Ook uit het integratierapport (2007) van het SCP blijkt dat er sprake is van achterstand, maar tevens van vooruitgang. Zo constateren zij een enorme uitval van allochtone leerlingen in het voortgezet onderwijs en in het mbo (middelbaar beroeps onderwijs). Groepen allochtonen wonen

geconcentreerd in bepaalde wijken in de grotere steden, met als gevolg dat allochtonen niet veel in contact komen met autochtonen. De vooruitgang is te zien bij het opleidingsniveau. Het hoge aandeel laagopgeleiden neemt langzaam af. ‘De stijging van het opleidingsniveau is vooral zichtbaar in de afname van het aandeel allochtonen met hooguit basisschoolniveau en in de toename van het aandeel dat één niveau hoger is opgeleid en over een vbo- of mavo-opleidingsniveau beschikt’ (SCP, 2007, p.16). Net zoals op de arbeidsmarkt blijven allochtonen ook op het gebied van opleidingsniveau achter vergeleken bij autochtonen. Het probleem dat er nog steeds een verschil zichtbaar is tussen allochtonen en autochtonen en het opleidingsniveau, heeft eerder met hun sociaal-economische positie te maken dan met de etniciteit van de achterstandsgroep. Dit verschil tussen autochtonen en allochtonen is minder groot bij Surinamers en Antillianen vergeleken bij Turken en Marokkanen. De onderwijspositie van jongeren wordt voor een belangrijk deel bepaald door de scholing van hun ouders. Maar allochtone kinderen hebben wel gemiddeld genomen een hogere opleiding dan hun ouders (Ours, Veenman & Verhoeven, 2002).

2.3 Het onderwijs en allochtone leerlingen

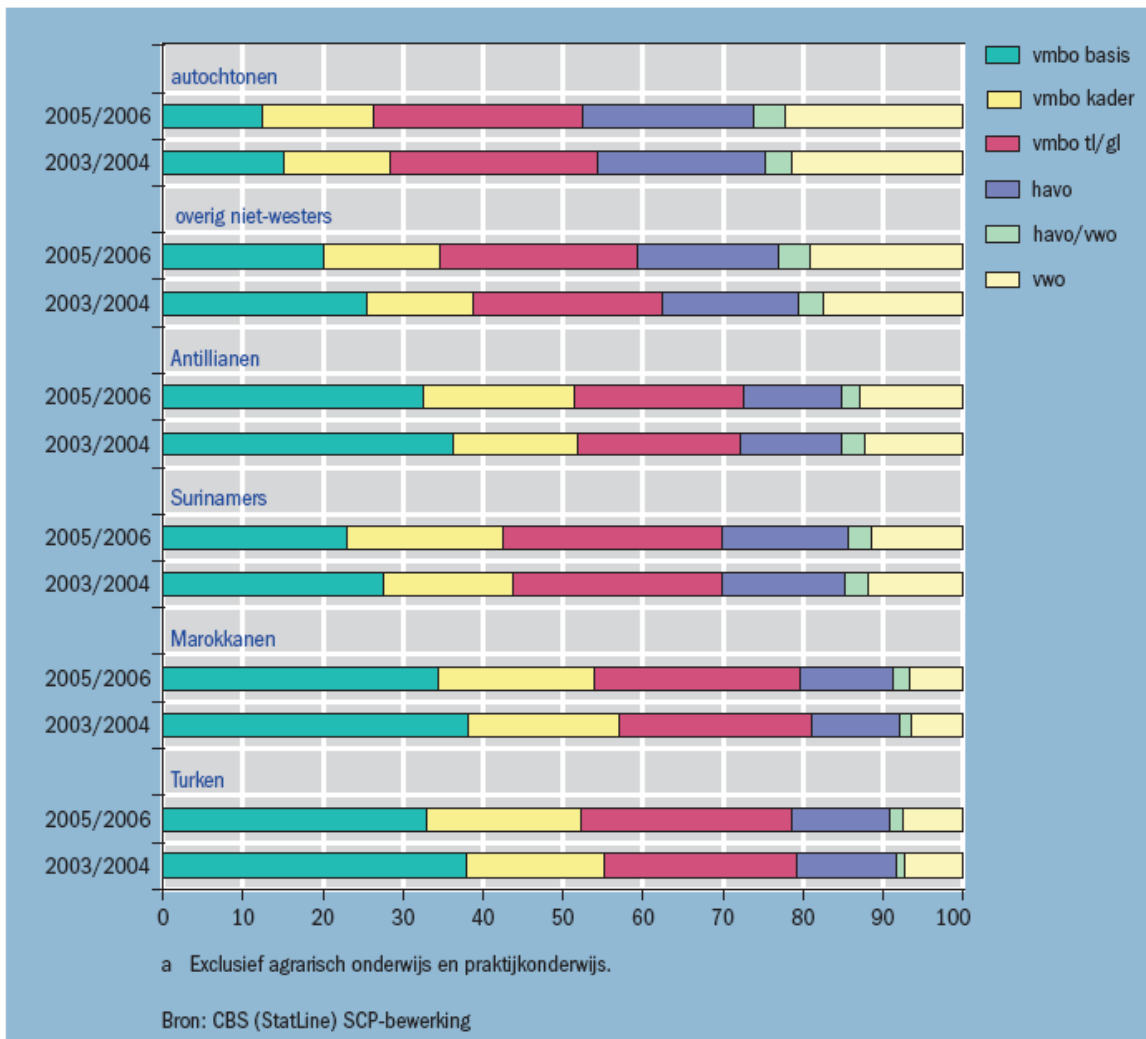
Zoals blijkt uit de onderzoeken van het CBS en het SCP, vertonen allochtone leerlingen nog steeds een achterstand ten opzichte van autochtone leerlingen. Volgens Oomens, Driessen en Scheepers (2003) is de absolute onderwijspositie van allochtonen verbeterd. De positie van autochtone leerlingen is echter ook verbeterd en zo blijft de relatieve achterstand bestaan. Verklaringen voor deze achterstand zijn moeilijk te geven, maar in veel onderzoeken wordt het opleidingsniveau van de ouders als één van de verklarende factoren aangewezen. Vooral de moeder blijkt een voorspellende factor te hebben. Dit geldt niet alleen voor de allochtonen, maar ook voor de autochtone bevolking. Wel is dit duidelijker te zien bij de eerste generatie dan bij de tweede generatie. Vooral bij Turkse en Marokkaanse jongeren is te zien dat zij het lage opleidingsniveau van hun ouders ontstijgen.

Uit de cijfers van het SCP (2007) blijkt dat het opleidingsniveau langzaam maar zeker stijgt. Een reden hiervoor is dat steeds meer allochtonen in Nederland worden geboren en hun volledige opleiding hier volgen. Op dit moment zijn 15% procent van de leerlingen in totaal in het voortgezet onderwijs van niet-westerse allochtone herkomst. In de grote steden ligt dit percentage echter veel hoger. De achterstand van allochtone leerlingen die zij hebben opgelopen in het

basisonderwijs, nemen zij mee in het voortgezet onderwijs. In onderstaand figuur wordt de verdeling weergegeven van de schoolsoorten in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs. Er zijn duidelijke verschillen te zien, niet alleen tussen autochtone en allochtone jongeren, maar juist ook verschillen tussen de allochtone groepen. Turkse en Marokkaanse jongeren blijven achter. ‘Een op de drie Turkse en Marokkaanse scholieren volgt de basisberoepsgerichte leerweg – het laagste niveau– in het vmbo. Bij de autochtone scholieren is dat maar één op de acht’ (SCP, 2007, p. 112). De overige groep, (overig niet-westers) komen het dichtst in de buurt van de autochtone leerlingen. 40% volgt een havo-vwo opleiding. Volgens het SCP (2007) zijn deze leerlingen van relatief hoogopgeleide vluchtelingen.

Figuur 5.7

Leerlingen in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs^a naar onderwijsniveau en etnische groep, 2003/'04-2005/'06 (in procenten)

2.3.1 Vervolgonderwijs

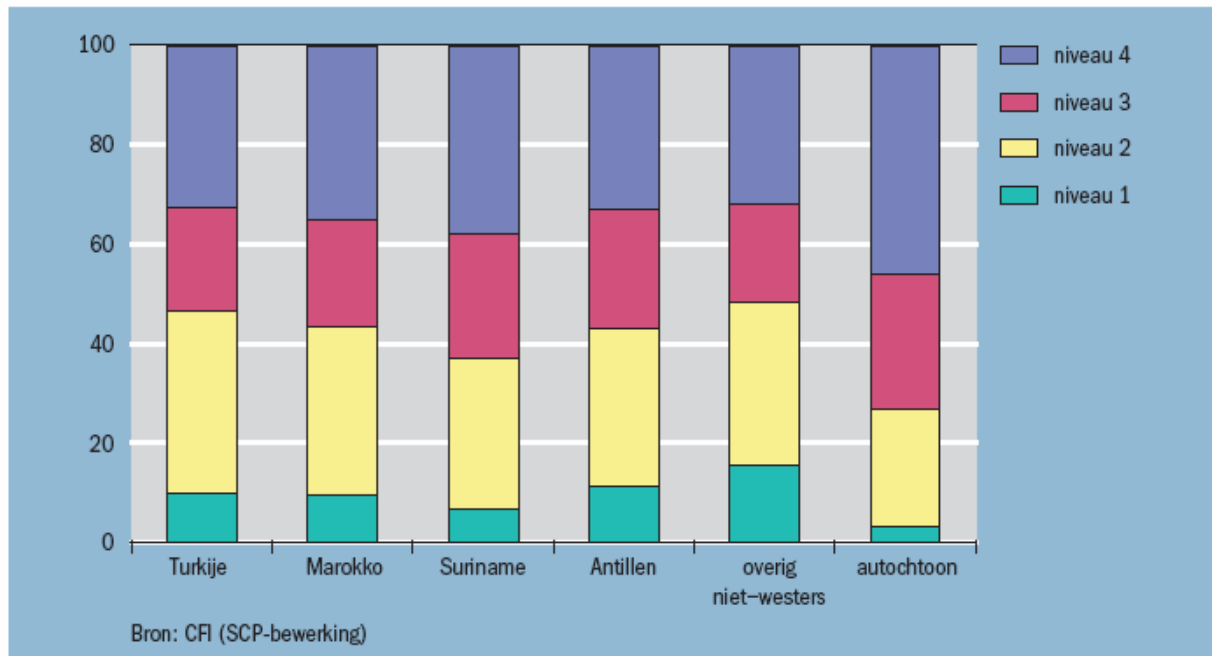
Tijdens het voorgezet onderwijs struikelen nogal wat allochtone jongeren: ze blijven vaker zitten, verlaten vaker het onderwijs zonder diploma of zakken voor hun examen. Uit cijfers blijkt dat de allochtone leerlingen die wel een diploma op zak hebben, doorstromen naar het vervolg onderwijs. 'Bovendien stromen ze niet alleen even veel of meer door naar vervolgopleidingen, ze kiezen ook vaker dan autochtone leerlingen voor de hoogst mogelijke vervolgopleiding, havo → hbo, vwo → wo' (SCP, 2007, p. 117). Verder valt het op dat de allochtone leerlingen die doorstromen naar het mbo bijna altijd kiezen voor de beroepsopleidende leerweg (bol). Naast de 'bol' variant bestaat er ook de 'bbl' variant, de beroepsbegeleidende leerweg. Het is mogelijk om op twee verschillende manieren een diploma te halen in het middelbaar beroepsonderwijs. De nadruk bij de beroepsopleidende leerweg ligt op de opleiding en op school. Bij de beroepsbegeleidende leerweg ligt de nadruk op de praktijk (Loket Welzijn Eindhoven, 2004). Autochtone leerlingen kiezen vergeleken met allochtone leerlingen vaker voor de bbl. Een verklaring hiervoor kan zijn dat allochtone jongeren mogelijk meer moeite hebben met het vinden van een leerwerkplek. Ook kan het zijn dat allochtone leerlingen minder doorstromen naar de bbl variant, omdat zij een geringe voorkeur hebben voor de combinatie leren en werken (SCP, 2007).

2.3.2 Mbo

De meerderheid van de allochtone leerlingen die vmbo hebben doorlopen, kiest voor een mbo vervolgopleiding. 'Om een startkwalificatie te halen moeten zij doorstromen naar het middelbaar beroepsonderwijs en daar ten minste een basisberoepsopleiding (mbo niveau 2) afronden' (SCP, 2007, p.118). Uit cijfers blijkt dat vrijwel alle allochtone leerlingen die een vmbo-diploma op zak hebben, vrijwel direct doorstromen naar het mbo. Wel is er duidelijk verschil te zien tussen de keuzes van niveaus (figuur 5.10).

Figuur 5.10

Deelnemers aan het mbo naar niveau en etnische groep, 2005/'06 (in procenten)

In het middelbaar beroepsonderwijs bestaan er vier kwalificatieniveaus: de assistentenopleiding (niveau 1), de basisberoepsopleiding (niveau 2), de vakopleiding (niveau 3) en de middenkader- en specialistenopleiding (niveau 4) (Loket Welzijn Eindhoven, 2004). Niveau 3 en 4 is een langere opleiding dan niveau 1 en 2. Allochtone leerlingen kiezen vaak voor de minder lange variant. Niveau 4 is meer vertegenwoordigd bij autochtone leerlingen dan bij de allochtone leerlingen. Dat allochtone leerlingen meer te vinden zijn bij de lagere niveaus, kan onder meer komen doordat zij in het vmbo een opleiding hebben gevolgd op het laagste niveau. Het laagste niveau geeft geen toegang tot niveau 3 en 4 op het mbo. Een andere belangrijke verklaring is dat veel allochtone leerlingen uiteindelijk geen vmbo-diploma hebben gehaald. Zonder een diploma kun je echter wel toegelaten worden op het mbo, maar dan alleen op niveau 1 en met uitzondering op niveau 2 (SCP, 2007).

2.3.3 Uitval

De uitval onder allochtone leerlingen is groot. Dit begint al in het voorgezet onderwijs. Er zijn grote verschillen te zien tussen autochtone en allochtone leerlingen: de uitval bij allochtone

leerlingen is in diverse onderwijssoorten ongeveer twee keer zo hoog als onder autochtone leerlingen (SCP, 2007). Daarbij is de uitval het grootst onder Antilliaanse jongeren en minder groot onder Turkse en Marokkaanse jongeren. Ondanks dit gegeven is de uitval bij Turkse en Marokkaanse leerlingen nog altijd twee keer zo hoog als die van autochtone leerlingen.

Ook in het mbo zijn de cijfers teleurstellend. Dit blijkt zowel uit het rapport van het SCP als die van het OCW. Het merendeel van de schoolverlaters is afkomstig van het mbo. Terwijl 2% van de leerlingen in het voorgezet onderwijs vertrekt zonder diploma, is de uitval in het mbo nog veel hoger en wel zo'n 13%. Dit verschilt wel per niveau: 'op de lagere niveaus loopt dat aandeel op tot 18% op niveau 2 en bijna 50% op niveau 1' (SCP, 2007, p. 119). Bij niet-westerse allochtone leerlingen ligt de uitval hoger dan bij de autochtone leerlingen.

Bij voortijdig de school verlaten gaat het om leerlingen tot 23 jaar die een opleiding beëindigen zonder een startkwalificatie op zak te hebben. Er zijn meerdere redenen hiervoor aan te wijzen. Eén reden is dat de leerlingen problemen ervaren in het onderwijs zelf. Ze hebben bijvoorbeeld geen duidelijk beeld wat ze uiteindelijk willen bereiken met hun opleiding (www.minocw.nl).

Volgens het OCW moet het voorkomen van uitval bij de bron worden aangepakt. Taal- en leerachterstanden moeten zo vroeg mogelijk worden bestreden. Eén van de oplossingen is het invoeren van de kwalificatieplicht. Daarnaast krijgt het praktijkonderwijs ook een belangrijke rol. Het blijkt dat veel leerlingen beter en liever leren in de praktijk.

Op het ROC waar de interviews en de enquêtes zijn afgenomen maken ze gebruik van competent gericht onderwijs. Dit is een onderdeel van het 'nieuwe leren'. Het onderwijs is een domein waar er voortdurend veranderingen plaatsvinden. Onderwijs is belangrijk. Om mee te tellen in deze maatschappij, moet je een papiertje halen. Om school beter te laten aansluiten op de arbeidsmarkt is er sinds 2004 het competentie gericht onderwijs ingevoerd.

Wat houdt het nieuwe leren eigenlijk in? Het gaat uit van een aantal basisprincipes. Leren is altijd subjectief. De vooruitgang van de leerling wordt getoetst en er wordt niet gekeken naar een landelijk gemiddelde. 'Om kennis die je leert direct te kunnen toepassen wordt de kennis bijgebracht in de omgeving en context waar je die uiteindelijk ook nodig gaat hebben' (Boschma & Groen 2006, p. 54). Het competentie gericht onderwijs, zoals het wordt toegepast op het ROC Midden-Nederland (Kanaleneiland) is een vorm van het nieuwe leren. De leerlingen staan

centraal en een belangrijk speerpunt is dat theorie en praktijk worden geïntegreerd. Het zou het onderwijs aantrekkelijker maken voor de leerling en hen beter voorbereiden op de arbeidsmarkt.

2.3.4 Betrokkenheid ouders

Uit een onderzoek van Veenman (1996) blijkt dat allochtone ouders in mindere mate dan autochtone ouders betrokken zijn en contact onderhouden met de school van hun kinderen. Dat wil niet zeggen dat ze weinig ambitieus zijn als het gaat om de opleiding van de kinderen. Allochtone ouders hechten volgens dit onderzoek wel degelijk belang aan het behalen van een diploma. Volgens Veenman hanteren autochtone ouders meer de ‘liberale’ opvoedingsstijl. De eigen verantwoordelijkheid van het kind wordt benadrukt en hoe kinderen met die vrijheid moeten of kunnen omgaan. Kinderen moeten zelf hun weg zoeken. De meeste allochtone ouders kiezen vaker voor een strak toezicht. De auteur heeft het over *ritualistische trekjes*. Ouders benadrukken sterk het belang van een diploma en goede rapportcijfers. Ook hebben vaak allochtone ouders vergeleken met autochtone ouders minder kennis over het Nederlandse onderwijs.

Ook de allochtone jongeren (tweede generatie) zelf hebben een gebrekkige kennis van het onderwijs. ‘De ambitie om het in het leven ver te brengen, met name in financieel opzicht, gaat daardoor zelden gepaard met een duidelijke planning van de (opleidings)route waarlangs dit moet gebeuren’ (Veenman, 1996, p. 29).

2.4 Overgang school naar werk

Turkse, Marokkaanse en Surinaamse jongeren verlaten vaker het onderwijs zonder een startkwalificatie vergeleken met autochtone jongeren (Ours, Veenman & Verhoeven, 2002). Een startkwalificatie houdt in dat een jongere een minimaal opleidingsniveau heeft afgerond, tenminste een havo- of vwo-diploma of een mbo-diploma op niveau 2 (bol of bbl). Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft onlangs de leerplichtweg aangepast. Jongeren zouden met een startkwalificatie vaker een baan hebben dan jongeren zonder een startkwalificatie. De werkloosheid onder jongeren is doorgaans van korte duur: in 2006 waren er 91.000 jongeren (leeftijd 15-24 jaar) werkloos. De helft daarvan was twee maanden werkloos en 20 procent langdurig werkloos (12 maanden of langer) (CBS, 2007). Het gaat bij werkloosheid om geregistreerde werkloosheid. Het gaat om werklozen die op het moment van de meting geen baan hebben, maar wel actief aan het zoeken zijn en voor tenminste 12 uur per week, binnen drie

weken beschikbaar zijn om een baan aan te nemen en ingeschreven staan als werkzoekenden bij een arbeidsbureau of het CWI (Verwey-jonker, 2003).

Het ministerie wil het aantal uitvallers reduceren. Jongeren moeten nu tot hun 18^e verjaardag doorleren en minimaal een opleiding afronden op havo-vwo niveau, of een mbo opleiding (niveau 2). Voorheen lag de grens bij 16 jaar. Van de autochtone jongvolwassenen (die niet meer naar school gaan) slaagt 77% erin om een kwalificatie te behalen. De cijfers van de allochtone jongvolwassenen vallen vergeleken met de autochtone jongeren tegen: slechts 37% van de Turkse jongeren en 44% van de Marokkaanse jongeren lukt het om een diploma te halen (havo, vwo of een mbo-diploma niveau 2). Daar moet wel bij vermeld worden dat de tweede generatie, vergeleken met de eerste generatie, er beter in slaagt om een startkwalificatie te behalen: 68% van de tweede generatie tegenover 36% van de eerste generatie (CBS, 2007).

Volgens cijfers van het CBS is één op de vier jongeren zonder een diploma niet actief op de arbeidsmarkt tegen 11% van de jongeren met een startkwalificatie. Bovendien zijn deze jongeren mét een startkwalificatie maar kort werkloos. Een startkwalificatie zou de kans op succes op de arbeidsmarkt vergroten. Ook zou een beroepsgerichte mbo opleiding de kansen vergroten. Jongeren met een havo/vwo diploma hebben minder vaak werk dan jongeren met een mbo diploma (niveau 2,3,4).

Is een startkwalificatie een basis om succesvol te zijn op de arbeidsmarkt? Er is volgens de Onderwijsraad geen één-op-één relatie tussen een startkwalificatieniveau en het kunnen starten op de arbeidsmarkt. Er zijn wel verschillen in niveaus waarbij ieder hoger niveau meer kansen biedt op een baan. 'Het is dus niet zo dat, zoals de term lijkt te suggereren, alleen een startkwalificatie toegang tot de arbeidsmarkt biedt' (Onderwijsraad, 2004, p. 9). De kwalificatie kan gezien worden als een goed opleidingsniveau. De jongeren die een startkwalificatie behalen, zouden zich goed kunnen handhaven in de beroepspraktijk. Het betekent niet dat jongeren met een lager opleidingsniveau helemaal geen baan kunnen krijgen. Jongeren met een startkwalificatie hebben betere arbeidsmarktperspectieven dan jongeren zonder een startkwalificatie. Ook uit een onderzoek van het CPB (2004) blijkt dat hoe hoger het opleidingsniveau, of hoe meer onderwijs de jongere heeft gevolgd, hoe beter de arbeidsmarktkansen zijn. Er is ook verschil tussen de type beroepsonderwijs, de bol of de bbl, en de richting van de opleiding. Voor jongeren zonder enig diploma is een toekomst op de arbeidsmarkt het meest ongunstig.

2.5 Arbeidsmarktpositie van allochtone jongeren

De arbeidsparticipatie van minderheden is met uitzondering van die van de Surinamers en Antillianen laag en komt nergens boven de 50% van de bevolking van 15-64 jaar uit. In de loop van de jaren negentig trad er wel een aanzienlijke verbetering op, maar ongeveer vanaf 2002 is er weer sprake van een teruggang. Deze teruggang is overigens ook bij de autochtone Nederlanders te zien. In het onderzoek van Ours e.a (2002) wordt geconcludeerd dat allochtone jongeren een achterstand hebben op de arbeidsmarkt. Ze werken minder vaak in een voltijd baan, hebben minder vaak een vaste aanstelling en zijn minder vaak werkzaam in een tijdelijke baan met uitzicht op een vaste aanstelling.

Het Sociaal Cultureel Planbureau heeft onderzoek gedaan (november 2004- mei 2005) naar de leefsituatie van Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen. Dit zogenoemde LAS-onderzoek (Leefsituatie Allochtone Stedelingen) is uitgevoerd onder circa 4.000 niet-westerse allochtonen in de 50 grootste gemeenten van Nederland. In deze gemeenten bedraagt de werkloosheid bij autochtonen 9%, voor Marokkanen 27%, Antillianen 22%, Turken 21% en bij de Surinamers 16%. Vanaf 2002 is de werkloosheid onder allochtonen meer dan verdubbeld.

In totaal zijn 40% van de allochtone jongeren werkloos tegenover 20% autochtonen werklozen. Daarbij blijven niet-werkende jongeren die niet actief zoeken buiten beeld (Dagevos, 2006). In het onderzoek werd duidelijk dat allochtone jongeren en voornamelijk de tweede generatie concurreren tegen werkzoekenden met een hogere opleiding en meer werkervaring. Dit geldt voornamelijk voor de tweede generatie Marokkanen. Het rapport 'Niet-westerse allochtonen met een stabiele arbeidsmarktpositie: aantallen en ontwikkelingen' (Dagevos & Gesthuizen, 2005) vermeldt ook andere cijfers: het aantal allochtone ondernemers steeg de afgelopen jaren aanzienlijk. Het onderzoek bevat niet alleen cijfers over allochtone jongeren, maar publiceert cijfers over de arbeidsmarktsituatie die gaan over allochtonen in de leeftijd van 15-64 jaar. Nederland telt bijna 450.000 niet-westerse allochtonen met een vaste baan of een eigen bedrijf. 'Van de niet-westerse allochtonen tussen de 15 en 64 jaar bekleedt 41% een dergelijke arbeidsmarktpositie. Bij autochtonen geldt dit voor 61% van de bevolking tussen de 15 en 64 jaar' (Dagevos, J. & Gesthuizen, M., 2005, p. 7).

Tussen 1994 en 2004 is het aandeel niet-westerse allochtonen met een stabiele arbeidsmarktpositie gestegen (van 31% naar 41%). Dit komt doordat de arbeidsparticipatie van allochtonen is toegenomen. Dit wil echter niet zeggen dat in de afgelopen 10 jaar het aandeel van

allochtone werknemers met een vast dienstverband is toegenomen (Dagevos & Gesthuizen, 2005). Daarnaast is de stijging te verklaren door het groeiende aantal allochtone ondernemers: van 21.000 in 1994 tot ruim 58.000 in 2004 (een stijging van 181%). De toename van autochtone ondernemers is zichtbaar kleiner geweest (totaal: 65%, ondernemers langer dan 1 jaar actief: 78%). Het aantal startende ondernemers dat na één jaar nog actief is, is in de afgelopen 10 jaar gestegen. De verschillen zijn afgenomen, maar de kans op succes is bij autochtone ondernemers nog steeds gunstiger dan bij allochtone ondernemers.

2.5.1 Ontwikkeling arbeidsmarkt

Allochtone werknemers lopen vaak achter vergeleken met autochtone werknemers. Het aandeel werkenden onder niet-westerse allochtonen ligt lager dan onder autochtonen. Daarbij is de werkloosheid onder allochtonen hoger. Er is echter de afgelopen tien jaar sprake van vooruitgang. ‘Tegelijkertijd laten gegevens van de afgelopen tien jaar zien dat de nettoparticipatie nu op een substantieel hoger niveau ligt. Ook is de werkloosheid lager’ (SCP, 2007, p. 158). Het gaat gestaag beter, maar de arbeidsmarktpositie van allochtonen is sterk afhankelijk van de conjunctuur.

Ook de jeugdwerkloosheid is afgenomen. Echter, 22 % van de niet-westerse allochtone jongeren is werkloos en voornamelijk de Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse jongeren. Ook hierbij is achterstand en vooruitgang te zien. Tien jaar geleden was het aandeel jeugdwerkloosheid onder allochtone jongeren aanzienlijk hoger. Ook uit het rapport van het SCP (2007) blijkt dat hoe hoger de opleiding, des te vaker werk en hoe lager de werkloosheid. De achterstand van niet-westerse allochtonen is nog wel het meest zichtbaar in de hoge uitkeringsafhankelijkheid. Veel huishoudens moeten rondkomen van lage inkomens.

2.6 Allochtone jongeren en de arbeidsmarkt: enkele factoren

Er kunnen verschillende redenen aangewezen worden voor de hoge werkloosheid van de afgelopen jaren onder allochtone jongeren. Er was sprake van een laagconjunctuur. Vooral voor de ‘zwakke groep’ van de arbeidsmarkt kan dit gevolgen hebben. Werkgevers kunnen bij een lage conjunctuur uit een ruim aanbod van werknemers kiezen. Het opleidingsniveau en het beheersen van de Nederlandse taal spelen een belangrijke rol bij de selectieprocedure van een werkgever. Om succesvol te kunnen participeren op de arbeidsmarkt is het beheersen van de

Nederlandse taal een belangrijke voorwaarde. Een goede beheersing van de Nederlandse taal betekent niet alleen meer kansen op de arbeidsmarkt, maar vaak ook een hoger inkomen en een hogere beroepsstatus (SCP, 2007).

Een andere reden voor een zwakke positie van (allochtone) jongeren op de arbeidsmarkt is dat jongeren concurreren met werkzoekenden die al werkervaring hebben. Zeker als deze jongeren een lage opleiding hebben of een opleiding niet hebben afgemaakt. Daarnaast bevinden veel werkende allochtonen zich in een zwakke positie. Deze allochtonen hebben vaak een tijdelijke baan. Onder slechte economische omstandigheden worden als eerste de tijdelijke banen geschrapt. Daarnaast speelt de afname van gesubsidieerde arbeidsplaatsen een rol. Deze plaatsen waren voornamelijk bezet door allochtone werknemers (Dagevos, 2006).

Een verklaring voor de hoge werkloosheid bij allochtonen zou kunnen zijn dat deze minderheidsgroepen veel lager opgeleiden en veel jongeren tellen. Maar is het zo dat leeftijd en opleidingsniveau werkloosheidsverschillen kunnen maken tussen autochtonen en allochtonen? Uit het onderzoek blijkt dat opleidingsniveau en leeftijd inderdaad voor een groot deel de verschillen in werkloosheid tussen allochtonen en autochtonen verklaren. De kans op werkloosheid (met uitzondering van de tweede generatie Antillianen) is bij de tweede generatie groter dan bij de eerste generatie. Voor toetreders op de arbeidsmarkt is het moeilijk om aan het werk te komen (Dagevos, 2006).

De hoge werkloosheid onder allochtone jongeren is niet alleen een kwestie van opleidingsniveau. Ook andere factoren spelen een rol. Een voorbeeld hiervan is dat allochtone jongeren op een andere manier aan een baan willen komen. Hun zoekgedrag verschilt met dat van de autochtone jongeren. Allochtone jongeren maken gebruik van hun eigen netwerk. Vaak is het zo dat groepen allochtonen in dezelfde buurt wonen in de grote steden. Deze groepen hebben minder contact met autochtonen met als gevolg dat ze hoofdzakelijk contacten onderhouden in hun eigen sociale netwerk. Dit sluit echter niet altijd aan op de Nederlandse arbeidsmarkt. Werkgevers maken vaak geen gebruik van deze netwerken.

De houding van autochtone en allochtone werklozen tegenover werk is nagenoeg hetzelfde. Allochtonen zijn sterk gericht op werk en ontwikkelen een actief zoekgedrag. Het is echter niet altijd effectief. 'Een beperkt beeld van het beroepenspectrum, weinig functionele netwerken

en ongericht zoeken zijn enkele factoren die maken dat het vinden van werk vaak problematisch is' (SCP, 2007, p. 148). Zo blijkt ook uit dit onderzoek dat de zoekkanalen van zowel hoger als lager opgeleiden soms niet sporen met de wervingskanalen van werkgevers.

Daarnaast kan discriminatie een rol spelen. In een ruime arbeidsmarkt kan een werkgever meer selecteren. De kans dat een werkgever een allochtoon aanneemt wordt dan kleiner. Bovendien laten verschillende studies zien dat werkgevers het werk van allochtonen lager in schatten dan van autochtonen (Dagevos, 2006). Echter onderzoek van Ours e.a. (2002) laat zien dat de rol van etniciteit beperkt is. Het onderzoek toonde aan dat slechts hier en daar etniciteit de scholing of arbeidsmarktpositie van allochtone jongeren beïnvloedt.

2.6.1 Discriminatie: afkomst

In het voorjaar van 2007 is er een discussie ontstaan over 'anoniem solliciteren'. Allochtonen zouden baat hebben bij anonieme sollicitatie. De naam, nationaliteit en geboorteplaats worden weggelaten uit hun sollicitatiebrief. In Nijmegen startte deze proef, omdat allochtonen klaagden dat ze niet eens op gesprek werden gevraagd vanwege hun buitenlandse afkomst (Trouw, 4 april 2007, p. 12-13). Toch is de Tweede Kamer tegen anoniem solliciteren. 'De Tweede Kamer vindt dat op die manier sollicitanten hun identiteit moeten 'verloochenen' om kans te maken op een baan en is daar faliekant tegen' (Trouw, 27 juni 2007, p. 16-17).

Volgens Zeki Arslan (onderwijsdeskundige van multicultureel instituut Forum) zijn werkgevers huiverig om allochtonen in dienst te nemen. Helemaal als zij de Nederlandse taal niet voldoende beheersen en laagopgeleid zijn (Trouw, 20 februari 2007, p. 2-3). Dit blijkt ook uit het onlangs gepubliceerde discriminatiemonitor (niet-westerse allochtonen op de arbeidsmarkt) van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Allochtonen worden gediscrimineerd op de arbeidsmarkt en worden bij het vinden van werk belemmerd. De oorzaken zijn niet alleen terug te voeren op een lager opleidingsniveau, minder werkervaring of een taalachterstand (ANP, 15 november 2007).

Ondanks dat er in Nederlands wetten zijn om discriminatie tegen te gaan, geven cijfers van de anti-discriminatiebureaus en de Commissie Gelijke Behandeling aan dat een groot deel van de klachten die ze te horen krijgen, gaat om discriminatie (op grond van ras, nationaliteit of godsdienst (LBR, 2006).

In het rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau (discriminatiemonitor 2007) wijzen diverse onderzoeksbevindingen erop dat discriminatie van niet-westerse allochtonen op de

arbeidsmarkt met name de toetreding tot de arbeidsmarkt en het verkrijgen van vast werk belemmert. De uitkomsten van kwantitatieve analyses wijzen vooral op forse belemmeringen voor allochtonen bij het vinden van werk. Discriminatie zou hier een rol kunnen spelen.

Echter blijft het moeilijk om aan te tonen of er daadwerkelijk sprake is van discriminatie. Veel jongeren klagen hier niet over bij officiële instanties. Werkgevers geven echter toe dat discriminatie een rol speelt, in het bijzonder in de grote steden. Zij kunnen een negatief beeld hebben van allochtone werknemers. Competenties van allochtone werknemers worden vaak laag geschat door autochtone werkgevers. Ook bij jonge allochtone werknemers bestaat dat negatieve beeld. Uit een onderzoek naar discriminatie van jonge allochtone werknemers blijkt dat zes procent van de werkgevers een vacature niet zouden opvullen met een allochtoon. 18 procent wil dit alleen als er geen autochtonen geschikt zijn voor de baan. Bijna een kwart geeft aan helemaal niet of bij voorkeur geen allochtoon in dienst te nemen (Kruisbergen en Veld, 2002).

Ook bij de tweede generatie allochtonen en bij schoolverlaten uit het mbo zijn er grote verschillen in werkloosheid die niet terug te voeren zijn tot verschillen in kenmerken. Deze jongeren zouden immers naar verwachting de Nederlandse taal beheersen, op de hoogte zijn van de wervingskanalen op de arbeidsmarkt en uiteraard een opleiding hebben gevolgd in Nederland en in principe gelijke kansen moeten hebben.

Er zijn duidelijke aanwijzingen dat sommige groepen minder kans hebben dan autochtonen op een vaste baan. Dit geldt voornamelijk voor allochtone mannen. Allochtone vrouwen verschillen op dit punt vrijwel niet met autochtone vrouwen. Als niet-westerse allochtonen eenmaal werken, dan lijkt discriminatie minder van invloed te zijn. Allochtonen en autochtonen met vergelijkbare opleidingen, ervaring en kennis van de Nederlandse taal, hebben vergelijkbare beroepenposities en inkomens. Opvallend is dat de Marokkaanse groep het meest last heeft van discriminatie.

Allochtonen ervaren vergeleken met autochtonen dat zij zich meer moeten inspannen om dezelfde arbeidsmarktpositie te bereiken. 'Zij hebben vaak het gevoel dat ze zich extra moeten bewijzen en dat er extra op hen wordt gelet. Zij ervaren dat zij voortdurend moeten laten zien dat zij niet beantwoorden aan het – ongunstige – beeld van hun groep' (SCP, 2007, p. 12).

Allochtone werkzoekenden houden rekening met discriminatie op de arbeidsmarkt. Zo vermijden zij bepaalde bedrijven en sectoren, geven geen geboortelandgegevens en vrouwen doen hun hoofddoek af op het werk.

Er is sprake van een combinatie van factoren die verantwoordelijk zijn voor de slechte arbeidsmarktpositie van allochtone jongeren. Naast zoekgedrag en arbeidsoriëntatie, directe en indirecte discriminatie is er ook sprake van een geringe effectiviteit van arbeidsbemiddeling.

Discriminatie op de arbeidsmarkt heeft meerdere gevolgen. Er stromen minder allochtone werknemers in op de arbeidsmarkt. Ze hebben minder kans op een baan dan autochtone werkzoekenden. Ook hebben ze, om ervaring te krijgen op de arbeidsmarkt, moeite met het vinden van een stage. Zo zouden Marokkaanse jongeren gemiddeld 30 procent minder kans hebben op een stage, blijkt uit een onderzoek van Groenlinks (Groenlinks, 2005). Daarnaast kan discriminatie tot gevolgen hebben dat allochtone werknemers niet door kunnen groeien op de arbeidsmarkt. Dit kan leiden tot uitval van werknemers en een afnemende motivatie onder allochtone werknemers.

2.7 Toekomstperspectief allochtone jongeren op de arbeidsmarkt

Veenman (1996) veronderstelt dat de tweede generatie migrantenjongeren minder problemen zal hebben bijvoorbeeld op het gebied van de arbeidsmarkt. Deze generatie is namelijk in Nederland geboren en zou goed op de hoogte zijn van de samenleving en de Nederlandse taal beheersen. Zij hebben immers vanaf het begin het Nederlandse onderwijs gevolgd. Ook volgens Schnabel (2004) maakt de tweede generatie een grote opleidingsprong vergeleken met hun ouders. Wel is de uitval hoog onder Marokkaanse en Turkse leerlingen en een groot deel haalt de startkwalificatie niet. Echter de arbeidsparticipatie van allochtonen is (met uitzondering van Surinamers en Antillianen) laag. Deze komt nergens boven de 50% uit (15-64 jaar). Er is volgens Schnabel in de jaren negentig wel een verbetering zichtbaar, maar sinds twee jaar is er weer sprake van een terugval. Dit is overigens niet alleen bij minderheden te zien, maar ook bij de autochtone Nederlanders. Met het uitzicht op een herstel van de economie wordt verwacht dat de arbeidsparticipatie weer zal toenemen. Belangrijk daarbij te vermelden is dat er een positieve ontwikkeling te zien is bij jongeren en het niveau van het werk. Meer jongeren zullen op middelbaar en hoger niveau gaan werken. ‘Op dat laatste punt is er in tien jaar tijd al een verdubbeling door de vier grote groepen bereikt: van de Surinamers en Antillianen werkt nu bijna een derde op ten minste een middelbaar functieniveau, van de Marokkanen en Turken is dat bijna een zesde’ (Schnabel, 2004, blz. 11). Deze positieve ontwikkeling zal echter niet zo snel gaan dat er in het jaar 2020 geen verschillen meer zichtbaar zijn tussen autochtonen en allochtonen als het

gaat om het niveau en de aard van de arbeidsparticipatie. Volgens Schnabel nemen de verschillen tussen de allochtone groepen toe. Tweederde van de bevolking verwacht dat er in 2020 'een grote etnische onderklasse bestaat'. Wel denkt bijna 70% dat minderheden er dan beter voorstaan op het gebied van opleiding, werk en inkomen. Dit beeld wat de bevolking schetst, sluit goed aan bij de werkelijke ontwikkeling.

3. Onderzoeksmethoden

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksvraag en de deelvragen besproken. Tevens presenteer ik de doelstelling en de relevantie van het onderzoek. In paragraaf 3.2 wordt het onderzoeksveld besproken. Er wordt ingegaan op de methode en de onderzoekspopulatie.

3.1 Onderzoeksvraag, deelvragen, doelstelling en relevantie

Zoals eerder is beschreven ligt in deze thesis de nadruk op de jongeren zelf. Er is buitengewoon veel bekend over de situatie van allochtone jongeren: wat is de stand van zaken op het gebied van het onderwijs, werkloosheid en opleidingsniveau. In hoofdstuk twee is hier een beeld van geschetst. Naast de literatuur die is behandeld, wordt mijn vraagstelling beantwoord door middel van de resultaten van de interviews en van de enquête.

De centrale onderzoeksvraag van deze thesis luidt:

Hoe zien tweede generatie allochtone jongeren van het ROC Midden Nederland hun toekomstperspectief op de arbeidsmarkt?

Onderdeel van deze onderzoeksvraag zijn de deelvragen. Door middel van deze deelvragen wordt getracht een antwoord te geven op de centrale onderzoeksvraag.

De deelvragen zijn:

- Wat willen deze jongeren bereiken?
  - Hoe zien zij zichzelf later op de arbeidsmarkt?
- Welke middelen gebruiken ze?
  - Wat is de functie van de omgeving: ouders en vrienden?
  - Welke netwerken gebruiken de jongeren om aan een stage of baan te komen?
  - Is daarbij een diploma hebben belangrijk?
- Zijn er knelpunten?
  - Hebben de jongeren al ervaring op de arbeidsmarkt?
  - Hebben de jongeren problemen bij het vinden van een stage of een (bij)baan?

Jongeren en vooral allochtone jongeren staan continu in de schijnwerpers. De participatie van allochtone jongeren is een maatschappelijke kwestie. Het is daarom van belang om de jongeren te betrekken in onderzoeken. Hoe kijken zij tegen onderwerpen als economische integratie en arbeidsparticipatie aan? Volgens Dagevos (2006) lag de nadruk de laatste jaren op de sociaal-culturele integratie en immigratie. Terwijl de werkloosheid onder etnische minderheden de laatste jaren is opgelopen. Het is daarom van belang dat er meer onderzoek gedaan wordt naar de economische uitsluiting van allochtone jongeren.

Ik wil benadrukken dat er niet zoiets bestaat als ‘de allochtone jongeren’. ‘Turkse jongeren kunnen qua behoeften en wensen zeer veel verschillen van Antilliaanse jongeren’ (Boschma & Groen, 2006, p. 33). Volgens deze auteurs bestaat er daardoor niet één oplossing voor de verschillende problemen. Het gaat in deze thesis om tweede generatie migrantenjongeren. De jongeren kunnen van Marokkaanse afkomst zijn, maar ook van Turkse of Surinaamse. Er kan niet gesproken worden van *de* tweede-generatie jongeren of van *de* allochtone en autochtone jongeren. Er zijn te veel verschillen tussen de bevolkingsgroepen (Veenman, 1996).

De doelstelling van dit onderzoek is het in kaart brengen van de visie van allochtone leerlingen van ROC Midden-Nederland over hun toekomstperspectief op de arbeidsmarkt. Het is voornamelijk een beschrijvend onderzoek. De leerlingen worden betrokken en met behulp van deze resultaten en de literatuur zal er getracht worden een antwoord te geven op de onderzoeksvraag.

Pijlers ASW

Dit onderzoek sluit goed aan bij de interdisciplinaire benadering van de opleiding Algemene Sociale Wetenschappen. De studie Algemene Sociale Wetenschappen (ASW) is een breed georiënteerde opleiding. ASW rust op verschillende pijlers. Deze zijn: probleemoriëntatie, interdisciplinariteit, beleidsgerichtheid en internationale vergelijking (Universiteit van Utrecht). In de theoretische verkenning is onder andere de probleemoriëntatie terug te zien. Hierbij wordt de huidige situatie van allochtone jongeren beschreven op verschillende gebieden als onderwijs en de arbeidsmarkt. In deze thesis komt naar voren dat de arbeidsmarktpositie van allochtone jongeren een maatschappelijk probleem is. Aan de pijler interdisciplinariteit geef ik uiting door literatuur te bespreken vanuit verschillende perspectieven over welke factoren een rol spelen als

het gaat om de arbeidsmarktpositie van de jongeren (macroniveau). Sociale vraagstukken worden zowel op micro (het individu) - als op het macroniveau (omgeving) benaderd. Naast de bestaande literatuur onder andere gericht op het onderwijs en de arbeidsmarktpositie van allochtone jongeren, probeer ik de visie van de jongeren zelf te betrekken in het onderzoek (micro-niveau). De thesis maakt deel uit van een Europees onderzoek, TRESEGY. Dit onderzoek is gericht op het Europese beleid met betrekking tot de culturele, sociale en economische factoren van in- en uitsluiting van tweede generatie migrantenjongeren. Ik hoop dan ook dat deze thesis (samen met de andere scripties) een relevante aanvulling zal zijn voor het Europese beleid betreffende sociale en economische in- en uitsluiting van migrantenjongeren. Ondanks dat het onderzoek TRESEGY internationaal opgesteld is, zal er in deze thesis geen internationale vergelijking worden gemaakt.

3.2 Onderzoeksveld

Het onderzoek heeft plaats gevonden op het ROC Midden-Nederland met de afdelingen Economie en Dienstverlening en ICT. Deze school staat in de wijk Kanaleneiland. Deze wijk ligt in het zuidwesten in Utrecht. Kanaleneiland vormt samen met de wijken Transwijk, Rivierenwijk en de Dichterswijk 'Zuidwest'. Het totaal aantal inwoners van Zuidwest bedraagt 34.346 (op 1 januari 2007), waarvan er 15.614 in Kanaleneiland wonen (www.utrecht.nl). Kanaleneiland is een subwijk met de grootste concentratie bewoners van niet-westerse herkomst in de stad (70% tegenover een gemiddelde van 21 % in heel de stad). Er is een verschuiving van de eerste naar de tweede generatie. In de wijkenmonitor van Utrecht scoort Kanaleneiland beduidend minder dan gemiddeld op alle thema's. De subwijk heeft sociaal-economisch een lagere positie en meer werkloosheid vergeleken met andere subwijken. Toch gaat het de laatste jaren wat beter, bijvoorbeeld op het terrein van veiligheid. Het gevoel van veiligheid is het laatste jaar verbeterd. In het kader van het Grotestedenbeleid, wordt er verwacht dat het de komende jaren steeds beter zal gaan. Naast het thema 'veiligheid' is er ook aandacht uitgegaan naar sociale cohesie. De sociale samenhang is voor Kanaleneiland het laagst. Het aantal werkzoekenden is in deze wijk groot. Er is sprake van een daling sinds 2004, maar er zoeken nog steeds twee keer zoveel inwoners van Kanaleneiland naar een baan dan gemiddeld in de stad. Ook de jongeren in de leeftijd van 15 t/m 26 jaar in Kanaleneiland scoren slechter vergeleken met het gemiddelde van de stad.

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag zijn er twee onderzoeksmethoden gebruikt: kwalitatieve methode (interviews) en kwantitatieve methode (enquête). Door gebruik te maken van zowel kwalitatief als kwantitatief materiaal is getracht zoveel mogelijk informatie te verzamelen en een goed beeld te krijgen hoe de jongeren hun toekomst zien op de arbeidsmarkt.

Interviews

Er zijn twaalf ROC-leerlingen (allochtone jongeren, 8 vrouwen en 4 mannen) geïnterviewd, waarvan vijf leerlingen van niveau 2, één leerling van niveau 3, vier leerlingen van niveau 4 en twee studenten die de opleiding in deeltijd volgen. De leerlingen zijn benaderd door een docent (dhr. Huiskes). Ze volgen verschillende opleidingen (secretarieel, bedrijfsadministratie en commercieel bank en verzekering). Het was van belang om ook ‘ouderejaars’ te spreken aangezien zij meer ervaring hebben op de arbeidsmarkt in de vorm van een stage. De interviews zijn ‘face-to-face ‘ en aan de hand van een topiclijst gehouden. De gesprekken zijn digitaal opgenomen en uitgetypt zodat het mogelijk was om citaten te verwerken in de thesis. De meeste leerlingen die zijn geïnterviewd wonen wel in Utrecht, maar niet in de wijk Kanaleneiland. Door middel van deze methode was het mogelijk om op sommige antwoorden door te vragen. Het is wel gebleken dat het moeilijk is om de leerlingen ‘verhalen’ te laten vertellen. Vaak hebben ze nog nooit nagedacht over wat ik ze vroeg. Dit merkte ik aan de vragende blikken, en aan de stiltes die er soms vielen. Ook zeiden enkele leerlingen: *‘daar heb ik eigenlijk nog nooit over nagedacht’*. Naast de interviews met de leerlingen, heb ik een informeel gesprek gehad met de heer Huiskes (docent ROC).

Topiclijst

De interviews zijn afgenomen aan de hand van een topiclijst (bijlage 1). De vragen die in de topiclijst zijn opgenomen moesten helpen om een antwoord te kunnen geven op de centrale onderzoeksvraag. Als eerste zijn er algemene vragen gesteld over de opleiding en of de leerlingen bijvoorbeeld later ook in deze richting een baan willen. Tevens is er ingegaan op de werkervaringen van de leerlingen zoals stage lopen of het hebben van een bijbaan. Hebben ze wel eens moeilijkheden met het vinden van een stage? Welke knelpunten zijn er? Het laatste onderwerp wat is besproken, is ‘toekomst’. Hoe zien ze hun kansen op de arbeidsmarkt?

De geïnterviewden hebben de mogelijkheid gehad om naast de bestaande topics hun mening te geven over verschillende onderwerpen. De topiclijst was een hulpmiddel, een bepaalde richtlijn. Achteraf hebben de respondenten echter alleen antwoord gegeven op mijn vragen. Het was niet eenvoudig om de respondenten ‘verhalen’ te laten vertellen. Velen van hen waren nogal kort van stof waardoor de interviews soms niet langer duurden dan 20 minuten.

Analyse

Bij het afnemen van interviews hoort een kwalitatieve analysemethode. De interviews zijn afgenomen en uitgewerkt. Na het uitwerken van de interviews zijn er bepaalde topics uitgehaald. Die zijn gekoppeld aan de deelvragen. In het hierop volgende hoofdstuk zullen de resultaten van deze interviews behandeld worden.

Enquête

In de vragenlijst (bijlage 2) zijn verschillende thema's aan de orde gekomen: algemene vragen, familie, onderwijs, arbeid en inkomen, woonsituatie, activiteiten en vrije tijd, identiteit en toekomstverwachtingen. De enquête wordt in zes Europese landen afgenomen. De enquête bestaat zowel uit open als gesloten en meerkeuze vragen. De enquête was al opgesteld door de universiteit Utrecht. De vragen en onderwerpen lagen al vast. Daarom zijn niet alle vragen relevant voor mijn onderzoek. Vragen die wel relevant zijn, gaan over onderwijs, arbeid en toekomstverwachtingen. De enquête is verwerkt en geanalyseerd in SPSS.

4 Resultaten

4.1 Interviews

Aan de hand van een topiclijst (bijlage 1) zijn er twaalf allochtone leerlingen van het ROC Midden-Nederland geïnterviewd (niveau 2, 3 en 4). In dit hoofdstuk presenteer ik de resultaten van de interviews en de enquête. De resultaten van de interviews zullen aan de hand van topics beschreven worden, tevens worden ze ondersteund door citaten afkomstig van de respondenten. Er is geen onderscheid gemaakt tussen niveaus aangezien de antwoorden niet ‘verschillend’ waren. Doordat de interviews zijn opgenomen, kunnen er illustratieve citaten gebruikt worden bij het beschrijven van de resultaten. De interviews zijn opgenomen in een aparte ruimte. De leerlingen voelden zich hierdoor op hun gemak.

Er wordt eerst ingegaan op de opleiding van de leerlingen. Wat willen ze bijvoorbeeld met de opleiding bereiken en is een diploma belangrijk? Vervolgens komt het thema ‘arbeidsmarkt’ aan bod. Hier zal ingegaan worden op de ervaringen van de leerlingen op de arbeidsmarkt. Het derde thema is ‘sociale netwerken’. Tot slot zal het onderwerp ‘toekomst’ worden behandeld.

4.1.1 Opleiding

Alle geïnterviewde leerlingen willen de opleiding afmaken ook al vinden sommige de opleiding te theoretisch of ‘het past niet bij ze’. Hierna willen veel studenten doorstuderen of gaan werken. De leerlingen van niveau 2 willen bijvoorbeeld doorleren naar niveau 4. Enkel willen na deze opleiding een HBO studie gaan doen. Vooral als de leerlingen het te eenvoudig vinden, willen ze verder leren en doorstromen niveau 3 en 4.

Volgens Veenman (1996) hebben allochtone jongeren een gebrekkige kennis van het onderwijs. ‘De ambitie om het in het leven ver te brengen, met name in financieel opzicht, gaat daardoor zelden gepaard met een duidelijke planning van de (opleidings)route waarlangs dit moet gebeuren’ (Veenman, 1996, p. 29). Dit wordt deels bevestigd door de groep leerlingen die geïnterviewd zijn. Velen weten op de vraag ‘waarom heb je voor deze opleiding gekozen?’ wel een antwoord te geven: *‘Ik heb dus voor dit gekozen, secretarieel, maar waarom dat weet ik ook niet’*. Anderen: *‘het leek mij wel leuk’ of ‘een vriendin deed dit ook’*. Maar de meerderheid heeft geen bewuste studiekeuze gemaakt en ze hebben vaak niet goed nagedacht hoe ze iets willen bereiken.

Wel willen ze allemaal een diploma halen. Dat vinden ze buitengewoon belangrijk, omdat ze vermoeden dat ze daardoor meer kansen hebben op een baan. *‘Als ik mijn diploma haal, heb ik een bewijs en daar vragen ze tegenwoordig naar’*. *‘Het gaat om een diploma, want hier in Nederland ben je niks zonder diploma’*. *‘Met een diploma, kan je meer. Daar wordt steeds meer naar gevraagd’*. Ook als ze later niet in de sector willen werken waarvoor ze studeren, willen de leerlingen allemaal een diploma halen.

Er is ook gevraagd naar het competentiegericht onderwijs. Het ROC is in 2004 met een proef begonnen. Het doel van het competentiegericht onderwijs is om het onderwijs aantrekkelijker te maken en relevanter zodat de theorie en praktijk aansluiten. Het zou de studenten beter voorbereiden op de arbeidsmarkt. Tijdens de interviews blijkt echter dat maar één leerling ooit iets gehoord heeft over het competentiegericht onderwijs. Wel zeggen enkelen dat ze werken met projecten en de opdrachten goed aansluiten bij de praktijk zoals ze die kennen van de stages. Dit gevoel van ‘goed voorbereid zijn’ kan een positieve bijdrage zijn voor het toekomstperspectief van deze leerlingen. Zo komt naar voren dat een aantal leerlingen zich daardoor zekerder voelen.

4.1.2 Arbeidsmarkt

Bijna alle leerlingen hebben ervaring op de arbeidsmarkt. Dit kan zijn door het hebben van een bijbaan of een stage. Eén leerling geeft aan dat hij nog nooit een bijbaan heeft gehad. De reden daarvoor is dat zijn moeder school belangrijker vindt dan een bijbaan.

De meeste leerlingen vinden een bijbaan via een vriend of vriendin. Een andere manier is om ‘gewoon naar binnen te lopen’. Het blijkt dat een stageplek vooral geregeld wordt door de school. Daarnaast geven de respondenten aan dat ze ook voor een stage ‘gewoon naar binnen lopen’ of iets regelen via vrienden. Het internet wordt echter maar twee keer genoemd.

Een antwoord van een leerling op de vraag of een leerling alleen via zijn eigen netwerk zoekt: *‘ja meestal wel ja. Dat is wel makkelijk en heb geen zin om veel moeite te doen’*. Toch geeft de meerderheid aan dat ze de eindstage zelf willen zoeken.

Een baan (voor na de opleiding) willen ze zien te bemachtigen door zelf op zoek te gaan. Het blijkt dat de leerlingen na de opleiding niet zozeer in hun eigen netwerk naar een baan gaan zoeken. Dit wijkt echter af wat er in verschillende onderzoeken wordt besproken. Allochtone jongeren zouden op een andere manier aan een baan willen komen. Hun zoekgedrag verschilt met dat van autochtone jongeren. Allochtone jongeren maken gebruik van hun eigen netwerk. Vaak is

het zo dat groepen allochtonen in dezelfde buurt wonen in de grote steden. Deze groepen hebben minder contact met autochtonen met als gevolg dat ze hoofdzakelijk contacten onderhouden in hun eigen sociale netwerk.

Veel respondenten gaan proberen, na het behalen van een diploma, om via het oude stageadres een baan te regelen. Deze stage is veelal door de school geregeld. Het internet is ook populair onder de studenten.

Knelpunten

Als de stage wordt geregeld door de school ondervinden de leerlingen geen moeilijkheden. Vaak zijn ze dan ‘automatisch’ aangenomen. Een aantal respondenten geven aan dat ze geen moeilijkheden ondervinden bij het vinden van een stage. Wel constateren ze dat vrienden of vriendinnen wel enige problemen hebben. *Eén respondent: ‘Ja van vriendinnen ja. Dat het moeilijk is, maar je hoort natuurlijk minder vaak iets wanneer het allemaal goed gaat. Natuurlijk gaat het ook vaak goed, een bijbaan of een stage, maar dat hoor je toch minder vaak dan wanneer het slecht gaat’.* Dit is een interessante opmerking. Leerlingen horen vaak wanneer er iets niet goed gaat. Ook in het informele gesprek met de heer Huiskes (ROC docent) komt dit aan de orde. Moeilijkheden bij het vinden van een stage of discriminatie is vaak een beeld wat de leerlingen zelf creëren. De school bestaat al 100 jaar. Al 20 jaar verlaten allochtone leerlingen deze school met diploma en die zijn volgens hem niet allemaal werkloos. De heer Huiskes vindt dat er natuurlijk wel sprake kan zijn van discriminatie. Het kan hier bijvoorbeeld gaan om het dragen van een hoofddoek, maar als de leerlingen een keer worden afgewezen komt dat waarschijnlijk niet door de afkomst van de leerlingen en moeten ze gewoon door blijven zoeken.

Als er wordt gevraagd naar een reden waarom het moeilijk is voor die bekenden om een stage te vinden, kunnen ze dit niet altijd goed uitleggen. Een aantal vermoeden dat het komt doordat ze te laat beginnen met zoeken. Meestal praten de leerlingen hier niet over. Het onderwerp wordt als het ware vermeden. Eén student vermoedt dat voor sommige vrienden het lastig is om aan een stageplek te komen, omdat die vrienden de Nederlandse taal niet goed beheersen. Opvallend is dat de rest van de respondenten de taal niet noemt als barrière.

Werkervaring wordt veelvuldig besproken tijdens de interviews. Een groot aantal leerlingen is bang dat hij of zij niet genoeg werkervaring heeft. *‘Jongeren zijn altijd welkom, maar ze willen*

ook jongeren met ervaring maar dat is moeilijk vindbaar vind ik. Elke jongere heeft wel iets wat hij niet weet en ouderen weten veel meer'

In de literatuur wordt ook beschreven dat allochtone jongeren en voornamelijk de tweede generatie concurreren tegen werkzoekenden met een hogere opleiding en meer werkervaring. Dit denken de leerlingen ook: werkervaring en een hoog niveau is belangrijk als het gaat om kansen op de arbeidsmarkt.

Volgens enkele leerlingen kan etnische afkomst een knelpunt zijn. Toch is gebleken dat tijdens de interviews de jongeren (en vooral de jongens) bijna nooit het woord discriminatie gebruikten. Respondenten van niveau 1 hebben geen enkele keer dit genoemd. Enkele meisjes van niveau 3 en 4 gaven wel aan dat het dragen van een hoofddoek een belemmering zou kunnen zijn bij het vinden van een baan. In de literatuur wordt beschreven dat allochtone werkzoekenden rekening houden met discriminatie op de arbeidsmarkt. Zo vermijden zij bepaalde bedrijven en sectoren, geven geen geboortelandgegevens en vrouwen doen hun hoofddoek af op het werk. Alleen het dragen van een hoofddoek is besproken tijdens de interviews: *'ik denk wel dat ik een baan kan krijgen, maar aan de ene kant ook weer niet, nou ik heb dan wel een diploma, maar omdat ik een hoofddoek ga dragen, kan het moeilijk worden'* en *'als allochtoon is het moeilijk om aan een baan te komen. Helemaal omdat zij een hoofddoek draagt'* en *'Wat ook raar is dat ik hier geboren ben en ben gewoon Nederlander maar ze zien je toch als Marokkaan. Ik merk dat wel ja'*. Slechts één jongen geeft aan dat hij denkt dat het moeilijk is om aan een baan te komen vanwege zijn etnische afkomst.

4.1.3 Sociale netwerken

Het blijkt dat de leerlingen als het gaat om een bijbaan vooral via hun eigen netwerk zoeken. Een stage wordt dikwijls geregeld door de school. Een baan verwachten de meeste te vinden via het oude stageadres. Als het gaat om problemen op school of over keuzes maken, praten de meeste respondenten niet met de ouders. Het contact met ouders over school is minimaal. De voornaamste reden hiervoor is, is dat de ouders volgens de leerlingen niet goed weten wat ze aan het doen zijn. Dit blijkt ook naar voren te komen in de literatuur. Vaak hebben allochtone ouders vergeleken met autochtone ouders minder kennis over het Nederlandse onderwijs. Vaak praten ze wel met hun ouders over goede cijfers. *'Ik praat alleen met mijn ouders als ik goede cijfers heb gehaald'*. Ook geven enkelen aan dat het hun eigen verantwoordelijkheid is. Problemen op school

worden besproken met docenten, leerlingen en vrienden en een enkele keer met familie (neven, moeder).

4.1.4 Toekomst

Veel leerlingen denken dat ze goede kansen hebben op de arbeidsmarkt. Zeker als ze doorstuderen (hoger niveau) en meerdere diploma's halen. *'Ik wil meerdere diploma's halen.*

Dan heb ik meer keus'.....'Dan heb ik meer kansen'. Een andere leerling zegt dat hij veel vrienden heeft met een hbo diploma: *'Ja, de meeste jongens die ik ken hebben een hbo gestudeerd of de universiteit afgerond en die hebben allemaal een baan. Ik wil ook een hbo opleiding gaan volgen. Ik denk dat mijn kansen dan beter zijn op de arbeidsmarkt. Dat ik eerder een baan kan vinden dan dat ik alleen een mbo diploma heb'*.

De studenten die de opleiding in deeltijd doen zijn al enkele jaren actief op de arbeidsmarkt. Beide volgen deze opleiding om hogerop te komen om zo de kansen te vergroten op de arbeidsmarkt. Twee respondenten geven aan dat ze nog nooit hebben nagedacht over hoe de kansen zijn op de arbeidsmarkt. Toch verwachten beide leerlingen dat het niet moeilijk is om aan een baan te komen: *'ik heb toch een diploma, maar je moet natuurlijk wel wat kunnen'*.

Het blijkt dat werkervaring belangrijk wordt geacht door de leerlingen. Meer werkervaring hebben, blijkt positief te zijn voor de verwachtingen die ze hebben voor de arbeidsmarkt. Ook verwachten acht respondenten dat ze goede kansen hebben als ze contact blijven houden met hun stageadres. De vrouwelijke respondenten van niveau 3 en 4 denken dat ze minder kans hebben op de arbeidsmarkt als ze een hoofddoek dragen. Dit vermoeden hebben ze doordat ze negatieve ervaringen hebben bij de stages.

Slechts één leerling zegt dat hij denkt dat het voor hem als allochtoon lastiger is om aan een baan te komen: *'Ik denk wel dat het voor mij moeilijker is dan voor een gemiddelde Nederlander. Vanwege mijn afkomst. Maar ik heb daar tot nu toe nog niks van gemerkt. Ik denk dat alleen maar'*.

Over het algemeen zijn de respondenten positief als het gaat om de kansen op de arbeidsmarkt en te toekomst. *'En denk je dat het moeilijk is om een baan te vinden? Nee, ik denk het niet. Er zijn hier vorige week een aantal mensen langs geweest van verschillende bedrijven. Ik denk dat het niet lastig is. Ik zie het wel positief in'*

Bij de vraag hoe de jongeren hun toekomst zien, gaat het over de wensen en verwachtingen van de jongeren zelf op onder andere het gebied van werk. Iedereen wil later actief zijn op de arbeidsmarkt. Opvallend is dat twee vrouwelijke respondenten aangeven dat ze ook later ‘fulltime’ willen gaan werken. De combinatie carrière en een gezin komt het meeste voor.

4.2 Enquête

De enquête is afgenomen op dezelfde ROC school. Deze is ingevuld door 154 (137 mannen en 16 vrouwen $n = 153$ in de leeftijd van 16-26 jaar) leerlingen van de afdeling ICT (uit 10 verschillende klassen). Niveau 2 en 4 zijn hierbij het meest vertegenwoordigd. De gegevens en resultaten van deze enquête zullen ook worden betrokken bij de resultaten. Ondanks dat de vragenlijst zowel door eerste generatie als tweede generatie migrantenjongeren is ingevuld, wordt er niet ingegaan op de verschillen daarvan; deze zijn te klein. De uitwerking bevat zowel informatie over de eerste als de tweede generatie migrantenjongeren. De vergelijkingen gaan om het verschil tussen de antwoorden van autochtonen en allochtonen. Er is uiteindelijk ook niet gekeken of er verschillen zijn tussen de antwoorden van leerlingen en het niveau van de opleiding. In de interviews is gebleken dat het niet relevant was om te kijken naar het niveau.

4.2.1 Achtergrond gegevens respondenten

De verdeling autochtoon en allochtoon ziet er als volgt uit: 71 autochtonen en 80 allochtonen ($n = 151$). Het begrip ‘allochtoon’ is in de enquête gebaseerd op zowel het geboorteland van de respondent zelf, als het geboorteland van de vader of moeder. Een allochtoon kan dus in Nederland zijn geboren, maar dan moet er wel tenminste één van de ouders in het buitenland zijn geboren. Van de 153 leerlingen is 70 procent in Nederland geboren. De groep die het meest vertegenwoordigd is, zijn Turkse en Marokkaanse leerlingen. Van de 80 leerlingen van allochtone afkomst is 55 procent van de eerste generatie en 45 procent van de tweede generatie.

De verhouding tussen autochtone en allochtone leerlingen en het niveau is in tabel 1 af te lezen.

Tabel 1: Aantal autochtonen/allochtonen

	<i>Autochtoon</i>	<i>Allochtoon</i>	Totaal
Niveau 1	1	5	6
Niveau 2	17	42	59
Niveau 3	13	19	32
Niveau 4	40	14	54
Totaal	71	80	151

De grootste groep allochtonen is te vinden bij niveau 2. De verhouding bij niveau 4 is ook duidelijk te zien: 40 autochtonen en 14 allochtonen.

N.B. Sommige vragen zijn niet gesplitst op autochtoon en allochtoon. Bij die vragen leek mij dit niet relevant.

Resultaten enquête

De resultaten van de enquête zullen besproken worden aan de hand van de topics die zijn beschreven in de vragenlijst (bijlage 2).

4.2.2 Onderwijs

In de enquête is de vraag gesteld waarom ze voor de opleiding hebben gekozen. De meeste leerlingen (110 van de 152) hebben deze opleiding gekozen omdat ze interesse hebben voor het onderwerp van de opleiding. Daarbij is er geen verschil te zien tussen de antwoorden van autochtonen en allochtonen. Die aantallen zijn nagenoeg hetzelfde. Er is dus geen significant verschil tussen allochtonen en autochtonen wat betreft het antwoord ‘interesse’. (Chi-kwadraat, $df = 1$; $p > .05$). Een ander antwoord wat veel leerlingen hebben gegeven is dat de opleiding goede kansen geeft op de arbeidsmarkt, namelijk 68 leerlingen (van de 152). Ook hier is er geen significant verschil te zien (Chi-kwadraat, $df = 1$; $p > .05$).

De hoogste opleiding die de leerlingen denken af te ronden is in tabel 2 te lezen. Het blijkt dat autochtonen en allochtonen vaak dezelfde opleiding denken af te ronden. Dit verschil is namelijk niet significant ($U = 2588,000$; $p > .05$). Opvallend is dat veel leerlingen denken dat ze een HBO opleiding gaan afronden.

Tabel 2: Wat is de hoogste opleiding die je denkt af te ronden ?

	<i>Autochtoon</i>	<i>Allochtoon</i>	Totaal
VMBO	6	5	11
MBO	29	24	53
HAVO, VWO	0	7	7
HBO	29	35	64
Universitair	7	9	16
Totaal	71	80	151

Als sommige dingen op school niet leuk of goed zijn, geeft 40,9 % (24 autochtone leerlingen en 39 allochtone leerlingen) aan dat de manier van lesgeven niet leuk of goed is. Een ander opvallend antwoord is dat 33,8 % (22 autochtonen 30 allochtonen) aangeeft dat er dan te weinig of slechte begeleiding is. Maar slechts 6,5 % geeft aan dat ze een verkeerde studiekeuze hebben gemaakt.

4.2.3 Betrokkenheid van familie bij school

De meeste respondenten (45,4 %) geven aan dat de ouders een enkele keer met docenten praten (zie tabel 3). Opvallend is het percentage daarboven: 38,8% geeft aan dat ouders nooit praten met docenten. Het verschil tussen de antwoorden van autochtonen en allochtonen is wederom heel klein. Het verschil is niet significant ($U = 2507,500$; $p > .05$).

Tabel 3: Gaan je ouders wel eens naar school om met je docenten te praten?

	<i>Aantal</i>	<i>Aantal</i>	<i>Percentage (%)</i>
	Autochtonen	Allochtonen	Totaal
Nooit	28	31	38,8
Een enkele keer	38	30	45,4
Vaak	4	4	5,3
Heel vaak	0	2	1,3
Niet van toepassing: ik heb geen ouders of zie ze niet	1	13	9,2
Totaal	71	80	100

In de enquête zijn ook vragen gesteld hoe vaak de leerlingen praten met ouders, broers/zussen en vrienden of vriendinnen over bepaalde onderwerpen als ‘cijfers’, ‘docenten’, ‘huiswerk’, ‘klasgenoten’ en ‘wat de leerlingen in de les hebben gedaan’. Hierbij is gekeken naar de frequenties: hoe vaak een antwoord is gegeven op de vraag. Daarbij verschilden de antwoorden

van autochtonen en allochtonen vrijwel niet. Over het algemeen praten leerlingen ‘af en toe’ met hun ouders over cijfers. Allochtone jongeren geven ook aan dat ze ‘vaak’ met hun ouders praten over cijfers. Vervolgens geven de meeste leerlingen aan dat ze af en toe praten met hun ouders over docenten, huiswerk, klasgenoten en wat ze in de les hebben gedaan. Een duidelijk verschil is te zien bij de vraag of de leerlingen praten met hun broers en zussen over de onderwerpen die hierboven zijn beschreven. De meerderheid praat nooit over deze onderwerpen met hun broer(s) en/of zus(sen). De cijfers bij de vraag of de leerlingen met vrienden praten over de onderwerpen verschillen. De meeste praten ‘af en toe’ of ‘nooit’ met hun vrienden.

Zoals uit de enquête is gebleken praten allochtone leerlingen ‘vaak’ met hun ouders over cijfers. Ook bij de vraag of ouders school belangrijk vinden, is er een verschil te zien bij autochtonen en allochtonen. 79,1 procent van de allochtonen leerlingen (N = 67) geven aan dat de ouders school ‘heel belangrijk’ vinden. Terwijl dit bij autochtonen 60,0 procent is. Het verschil tussen deze groepen bleek significant (U = 1911,000; p < .05). In totaal geven veel leerlingen (69,3 % N = 137) aan dat ouders de opleiding ‘heel belangrijk’ vinden. Ook het antwoord ‘belangrijk’ is vaak ingevuld. De antwoordmogelijkheden ‘niet belangrijk’ en ‘niet van toepassing: ik heb geen ouders of zie ze niet’ zijn niet aangekruist door de leerlingen. Slechts 4 leerlingen geven aan dat ouders school ‘een beetje belangrijk’ of ‘helemaal niet belangrijk’ vinden.

Tabel 4: Vinden je ouders school belangrijk?

	<i>Aantal/percentage Autochtonen</i>	<i>Aantal/percentage Allochtonen</i>	<i>Aantal/percentage Totaal</i>
Heel belangrijk	42/ 60,0	53/ 79,1	95/ 69,3
Belangrijk	26/ 37,1	12/ 17,9	38/ 27,7
Een beetje belangrijk	1/ 1,4	1/ 1,5	2/ 1,5
Helemaal niet belangrijk	1/ 1,4	1/ 1,5	2/ 1,5
Totaal	70/ 51,1	67/ 48,9	137/ 100,0

4.2.4 Stage-ervaringen

68,2 procent (N = 152) heeft een stage-ervaring. 30,5 procent heeft nog geen stage-ervaring. Op de vraag of de school hen goed heeft voorbereid op die stage (indien ze wel stage-ervaringen hebben) zijn de volgende antwoorden gegeven: 18 keer (N = 104) ‘helemaal niet goed’, 14 keer

'niet goed', 35 keer 'een beetje', 32 keer 'redelijk goed' en 5 keer 'heel goed'. Er is een significant verschil gevonden tussen de twee groepen ($U = 980,000$; $p < .05$). Het valt op dat 13 autochtonen (tegenover 5 allochtonen) aangeven dat ze helemaal niet goed zijn voorbereid. Allochtonen vinden over het algemeen dat ze iets beter voorbereid worden op de stage.

De redenen waarom leerlingen voor een stageplaats hebben gekozen lopen uiteen. Veel (46,2% $N = 104$) leerlingen geven aan dat de stage haar of zijn interesse had. Verder zijn de antwoorden 'korte reistijd', 'school bood deze stage aan' en aansluiting bij de opleiding' veelvuldig aangekruist. Op de vraag hoe ze aan een stageplaats zijn gekomen, is het interessant om te kijken naar de verschillen tussen de antwoorden van autochtonen en allochtonen. Het blijkt uit de literatuur dat allochtonen leerlingen vooral zoeken naar een stage of baan in hun eigen netwerk, die veelal uit allochtonen bestaan. Het blijkt dat de school vaak een stage regelt (40,4% $N = 104$). Daarnaast komen ze aan een stageplek via familie/vrienden/kennissen/bekenden (20,2%) en door zo maar vragen/bellen/schrijven/langsgaan (15,4%). Op de vierde plaats komt het internet. Er zijn geen significante verschillen tussen autochtonen en allochtonen (Chi-kwadraat, $df = 6$; $p > .05$).

4.2.5 Arbeid

61 % van de leerlingen ($N = 151$) heeft een betaalde (bij)baan. Ook bij de vraag hoe ze aan deze (bij)baan zijn gekomen, is het interessant om te kijken naar de antwoorden van autochtonen en allochtonen. 41,3 % ($N = 92$) is aan deze (bij)baan gekomen via familie/ vrienden/ kennissen/ bekenden. Daarnaast is zo maar vragen/ bellen/ schrijven/ langsgaan populair. Slechts 1 leerling is aan een (bij)baan gekomen via het CWI. Ook hier is geen significant verschil gevonden tussen de groepen (Chi-kwadraat, $df = 7$; $p > .05$).

De belangrijkste reden waarom de leerlingen (59) geen (bij)baan hebben is dat ze op school zitten (40,0 %). Over het algemeen zijn er meer allochtonen dan autochtonen zonder (bij)baan en geven meer allochtonen aan als reden dat ze nog op school zitten. De reden 'wordt toch niet aangenomen' wordt slechts 3 keer gegeven (1 autochtoon, 2 allochtonen).

4.2.6 Sociale netwerken

Opvallend is dat veel autochtone leerlingen weinig allochtone vrienden hebben (zie tabel 5). Maar dit is ook andersom: veel allochtone leerlingen hebben niet veel autochtone vrienden. Ook hebben autochtonen voornamelijk autochtone collega's en geen enkele autochtone leerling geeft

aan dat ze een allochtone baas hebben op het werk of de stage. Terwijl bij 17 allochtone leerlingen dit wel het geval is. Ook als het gaat om de verhouding autochtone en allochtone collega's. Hieruit kan voorzichtig geconcludeerd worden dat allochtone leerlingen als het gaat om werk of stage vaker in gezelschap zijn van allochtonen. Een reden hiervoor kan zijn dat ze voornamelijk in eigen kringen werken. Het blijkt dat zowel autochtonen als allochtonen veelal aan een (bij)baan komen via vrienden of familie.

Tabel 5: Wat is de afkomst van de meeste van jouw:

	<i>Autochtonen</i> <i>Aut/all</i>	<i>Allochtonen</i> <i>Aut/all</i>
Vrienden	57/ 1	14/ 47
Leerlingen op school	33/ 26	18/ 46
Docenten	55/ 3	54/ 9
Collega's op het werk/stage	52/ 2	32/ 15
Baas op je werk/stage	52/ 0	30/ 17
Buren	52/ 7	32/ 23

(N = 149, 71 autochtonen en 78 allochtonen, enkele keren is het antwoord niet aangekruist. Dit werd in de output aangegeven als 'niet van toepassing').

Als leerlingen zich ergens zorgen over maken, gaan ze vaak naar hun vrienden en/of vriendinnen (28, 2 %) en naar hun moeder (27,5%, N = 149). 12,8% praat met helemaal niemand over haar of zijn zorgen. De vader wordt zelden betrokken bij het probleem van de leerling. Er is geen significant verschil gevonden tussen de groepen autochtonen en allochtonen (Chi-kwadraat, df = 8; $p > .05$). Wel praten allochtone leerlingen over het algemeen met hun moeder over problemen.

4.2.7 Discriminatie

11,0 % van de leerlingen (N = 146) vindt dat er geen discriminatie in dit land bestaat. 38,4 % zegt 'een beetje' en 41,1 % zegt 'veel'. Er is een klein significant verschil gevonden tussen autochtonen en allochtonen en de variabele 'discriminatie' ($U = 2184,500$; $p < .05$). Autochtonen vinden vergeleken met allochtonen dat er meer (veel) discriminatie is.

Indien leerlingen vinden dat er 'een beetje' of 'veel' discriminatie bestaat, is er gevraagd of ze het afgelopen jaar door anderen gediscrimineerd of achtergesteld voelden. 63,1 % (n = 130) voelt zich niet gediscrimineerd. 36,9 % voelden zich wel gediscrimineerd. Daarbij worden de antwoorden 'mijn geloof' en 'mijn (etnische) afkomst' het meest gegeven. Autochtonen vinden

dat ze gediscrimineerd worden op leeftijd en sekse op het gebied van werk. Terwijl allochtonen zich soms gediscrimineerd voelen op religie en etniciteit, maar dan op straat.

Opmerkelijk is dat beide groepen zich het minst gediscrimineerd voelen wanneer ze solliciteren voor een baan. Leerlingen die zich het afgelopen jaar gediscrimineerd of achtergesteld voelden, voelden dat het meest 'een keer' (22,9 %) of 'enkele keren' (47,9 %). Ook bij deze vraag is er geen duidelijk verschil tussen de antwoorden van autochtonen en allochtonen. Er is geen significant verschil aangetoond ($U = 171,000$; $p > .05$).

4.2.8 Toekomstverwachtingen

Relatief gezien zijn de leerlingen tevreden. Op de vraag wat de leerlingen gaan doen na de opleiding zijn veel verschillende antwoorden gegeven. Veel autochtone leerlingen willen doorstuderen: naar een hoger niveau of een HBO opleiding. Ook willen veel leerlingen de arbeidsmarkt op. Ook allochtone leerlingen willen verder leren. Opvallend bij de antwoorden van de allochtone leerlingen is dat een relatief groot deel een eigen zaak wil beginnen.

73 leerlingen ($N = 145$) verwacht dat hij of zij het in vergelijking met de ouders beter gaat krijgen in de toekomst. 55 leerlingen verwacht dat er niks zal veranderen en slechts 17 leerlingen denken dat ze het slechter krijgen. Er is een verschil te zien bij het antwoord 'beter krijgen': meer allochtone leerlingen denken vergeleken met autochtone leerlingen, dat ze het beter krijgen dan hun ouders. Dit is een significant verschil ($U = 2150,000$; $p < .05$).

4.3 Samenvatting resultaten

In deze paragraaf worden kort een aantal bevindingen van de resultaten (interviews en enquête) besproken.

Onderwijs

Het is gebleken dat de respondenten van de interviews niet goed konden aangeven waarom ze voor de opleiding hebben gekozen. Uit de enquête blijkt dat veel leerlingen de opleiding hebben gekozen omdat ze interesse hebben voor het onderwerp van de opleiding en 44,7% vindt dat de opleiding goede kansen biedt op de arbeidsmarkt. Zowel uit de interviews en de enquête kan er gezegd worden dat veel leerlingen uiteindelijk een hoger niveau willen halen. Leerlingen van niveau 2 willen veelal doorstuderen naar niveau 4. Andere respondenten willen een hbo afronden.

Een aantal geven dit ook aan: om hogerop te komen en betere kansen te krijgen op de arbeidsmarkt. Ook uit de literatuur blijkt dat allochtone leerlingen die al een diploma op zak hebben, doorstromen naar het vervolg onderwijs. Dit kan een mbo zijn, maar vaak kiezen allochtone leerlingen voor de hoogst mogelijke vervolgopleiding (SCP, 2007).

Het halen van een diploma is zeer belangrijk. Veel respondenten geven aan dat het hebben van een diploma van essentieel belang is voor het krijgen van een baan. Zij vermoeden allemaal dat het hebben van een diploma de arbeidskansen vergroot.

Betrokkenheid ouders

Allochtone leerlingen praten over hun problemen vaak met vrienden. Ouders worden hierbij niet betrokken. Uit de kwalitatieve gegevens blijkt dat volgens de leerlingen, ouders niet goed weten waar ze mee bezig zijn. Ze praten wel als ze goede cijfers hebben gehaald.

De respondenten (45,4 %) van de enquête geven aan dat de ouders een enkele keer met docenten praten. 38,8% geeft aan dat ouders nooit praten met docenten. Zoals hierboven is beschreven, vinden de meeste respondenten van de interviews dat de ouders niet goed weten wat de leerlingen aan het doen zijn.

Stage

Veel stages worden 'gekozen' voor de korte reistijd. Dit komt ook terug in de interviews. De leerlingen vinden het vaak wel makkelijk als de stage niet ver weg is en als het door de school wordt geregeld. De stage wordt vooral door de school geregeld. Daarnaast zoeken de leerlingen ook in hun eigen omgeving. Ook de allochtone leerlingen zoeken via hun eigen netwerk. Het blijkt dat allochtone leerlingen veel allochtone vrienden hebben. Dat betekent dat allochtone leerlingen zowel als het gaat om bijbanen als om stages, verkeren in hun eigen netwerk. Het vinden van een stage verloopt niet al te moeizaam.

Knelpunten

Als de stage wordt geregeld door de school ondervinden de leerlingen geen moeilijkheden. Vaak zijn ze dan 'automatisch' aangenomen. Een knelpunt wat veelvuldig wordt genoemd is werkervaring. Respondenten vermoeden dat het hebben van werkervaring van essentieel belang is voor de kansen op een baan.

Het blijkt dat de leerlingen zich over het algemeen niet gediscrimineerd voelen als het gaat om het vinden van een baan. Juist autochtonen vinden vergeleken met allochtonen dat er meer discriminatie is. Wel gaven enkele vrouwelijke respondenten aan dat het dragen van een hoofddoek een belemmering voor hen zou kunnen zijn voor het vinden van een baan.

Toekomst

Leerlingen zijn relatief gezien tevreden. De meeste allochtone leerlingen verwachten dat ze het beter krijgen in de toekomst dan hun ouders. Ook uit de interviews is gebleken dat de respondenten positief zijn. Ze denken dat ze goede kansen hebben op een baan. Zeker als ze een diploma halen van een hoog niveau en werkervaring hebben.

5. Conclusie

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de vraagstelling. Eerst worden de deelvragen behandeld. Daarna wordt de centrale onderzoeksvraag beantwoord. Daarbij wordt een link gelegd tussen de literatuur en de praktijk.

5.2 Deelvragen

In deze paragraaf worden de deelvragen beantwoord. De antwoorden zijn gebaseerd op de informatie afkomstig van de interviews, gegevens van de enquête en de gelezen literatuur.

Wat willen deze jongeren bereiken? En hoe zien zij zichzelf op de arbeidsmarkt?

Wat ze precies willen bereiken is voor de meeste leerlingen niet duidelijk. Maar ze willen bijna allemaal wel na hun opleiding verder leren. Ze vermoeden dat als ze een diploma hebben van een opleiding met een hoger niveau, dat ze meer kansen hebben op een baan. Ook een hbo opleiding is daarbij één van de mogelijkheden. Ze vinden school belangrijk: het halen van een papiertje is van essentieel belang om te slagen op de arbeidsmarkt: *'zonder diploma ben je nergens'*. In de toekomst willen de respondenten actief zijn op de arbeidsmarkt. Ook het stichten van een gezin vinden de studenten belangrijk in de toekomst.

Welke middelen gebruiken ze?

Het gaat hier om de middelen die ze gebruiken om hun doel te bereiken: het afronden van de opleiding. Opvallend is dat de respondenten bij het vinden van een bijbaan of stage gebruik maken van hun eigen netwerk. Uit de interviews is gebleken dat ze later, na het behalen van het diploma, zelfstandig op zoek gaan naar een baan. Dit wijkt echter af wat er in verschillende onderzoeken wordt besproken. Allochtone jongeren zouden op een andere manier aan een baan willen komen. Hun zoekgedrag verschilt met dat van de autochtone jongeren. Allochtone jongeren maken gebruik van hun eigen netwerk. Vaak is het zo dat groepen allochtonen in dezelfde buurt wonen in de grote steden. Deze groepen hebben minder contact met autochtonen met als gevolg dat ze hoofdzakelijk contacten onderhouden in hun eigen sociale netwerk. Wellicht vindt er een verschuiving plaats van het zoekgedrag van allochtone jongeren.

Ook wordt vaak het oude stageadres genoemd. De school regelt meestal zelf een stageplek voor de leerlingen. De respondenten willen contact onderhouden zodat het mogelijk is om daar in de toekomst te kunnen werken.

Het blijkt dat allochtone leerlingen vermoeden dat de ouders school heel belangrijk vinden. Terwijl uit cijfers blijkt dat nog niet de helft van de leerlingen aangeeft dat de ouders maar een enkele keer praat met docenten en een grote groep vermeldt dat de ouders nooit praten met docenten. De meeste respondenten geven aan dat ouders vaak niet weten waar ze mee bezig zijn. Het blijkt dan ook dat de leerlingen maar af en toe praten over school. De ouders kunnen niet veel weten over docenten, huiswerk, klasgenoten en wat ze in de les hebben gedaan aangezien de leerlingen weinig schoolzaken bespreken met hun ouders. Dit kan een reden zijn waarom de ouders minimaal zijn betrokken bij de school. Ook uit het onderzoek van Veenman (1996) blijkt dat allochtone ouders in vergelijking met autochtone ouders minder betrokken zijn bij de school. Wel vinden ze het behalen van een diploma belangrijk. Dit komt overeen met de resultaten van dit onderzoek. Ook worden ouders niet betrokken als het gaat over het bespreken van problemen. De leerlingen bespreken hun problemen liever met hun vrienden dan met familie.

Zijn er knelpunten?

Bijna alle leerlingen hebben ervaring op de arbeidsmarkt. Ze hebben een bijbaan en hebben ervaring door middel van een stage. Vrijwel alle jongeren zeggen dat het niet moeilijk was om aan een bijbaan te komen. Deze zoeken ze dan ook via hun eigen netwerk: familie of vrienden. Ook de stage wordt vaak geregeld met behulp van vrienden of familie. Het blijkt dat allochtone leerlingen veel allochtone vrienden hebben. Dat betekent dat allochtone leerlingen zowel als het gaat om bijbanen als om stages, verkeren in hun eigen netwerk.

Wel verwachten de leerlingen dat bij het vinden van een baan (na de opleiding) een geringe werkervaring een knelpunt zou kunnen zijn. Werkgevers zoeken werknemers met ervaring. Dit wordt ook bevestigd in de literatuur. De jongeren concurreren met werkzoekenden die al werkervaring hebben.

De respondenten vermoeden dat het hebben van werkervaring van essentieel belang is voor de kansen op een baan. Ook het opleidingsniveau vinden de leerlingen belangrijk. Ze verwachten dat hoe lager de opleiding hoe kleiner de kans op een baan. Veel studenten willen dan ook verder leren.

De meeste (allochtone) studenten denken over het algemeen niet dat discriminatie en afkomst een probleem zal worden bij het vinden van een baan. Juist autochtonen vinden vergeleken met allochtonen dat er meer discriminatie is. Wel gaven enkele vrouwelijke respondenten aan dat het dragen van een hoofddoek een belemmering voor hen zou kunnen zijn. Opmerkelijk is dat in de literatuur wordt beschreven dat sommige groepen minder kans hebben dan autochtonen op een vaste baan. Daarbij wordt gezegd dat allochtone vrouwen vrijwel niet verschillen met autochtone vrouwen. Enkele vrouwelijke respondenten in dit onderzoek denken hier duidelijk anders over. Zij vermoeden dat het dragen van een hoofddoek, die autochtone vrouwen niet dragen, een belemmering kan zijn voor het vinden van een baan. Allochtone werkzoekenden zouden rekening houden met discriminatie op de arbeidsmarkt. Ook dit komt niet terug in het onderzoek. De leerlingen voelen zich juist het minst gediscrimineerd als ze gaan solliciteren. Onderzoek van Ours e.a. (2002) laat ook zien dat de rol van etniciteit beperkt is. Het onderzoek toonde aan dat slechts hier en daar etniciteit de scholing of arbeidsmarktpositie van allochtone jongeren beïnvloedt.

5. 3 Onderzoeksvraag

De vraagstelling van het onderzoek luidt:

Hoe zien tweede generatie allochtone jongeren van het ROC Midden Nederland hun toekomstperspectief op de arbeidsmarkt?

In het onderzoek is duidelijk geworden dat de jongeren positief zijn over de toekomst. Het gaat hier om de eerste ervaringen van de leerlingen die gebaseerd zijn op werkervaringen van bijbanen en stages. Ze hebben bij het vinden van een bijbaan of stage weinig moeilijkheden ondervonden. Dat kan een reden zijn waarom de leerlingen positief zijn over de toekomst. Echter uit de literatuur blijkt dat allochtone leerlingen moeite hebben bij het vinden van een stage. De respondenten wijken in dit geval af aangezien de stage vooral geregeld wordt door de school zelf. De leerlingen zijn relatief gezien tevreden. Ook verwachten de meeste allochtone leerlingen dat ze het beter krijgen in de toekomst dan hun ouders. De respondenten vermoeden dat ze goede kansen hebben op de arbeidsmarkt mits ze een diploma hebben. Een diploma is onmisbaar.

Ook het opleidingsniveau speelt een rol. Hoe hoger de opleiding, hoe meer kansen ze denken te hebben om te slagen op de arbeidsmarkt. Het beeld wat de jongeren hiervan hebben klopt. Uit het onderzoek van het CPB (2004) blijkt dat hoe hoger het opleidingsniveau, hoe beter de arbeidsmarktkansen zijn. Volgens Schnabel (2004) is er een positieve ontwikkeling te zien bij jongeren en het niveau van het werk. Steeds meer jongeren zullen op middelbaar en hoger niveau gaan werken. De respondenten geven dit ook aan: de meeste willen na het halen van het diploma op middelbaar niveau, doorstuderen voor een hoger niveau.

Daarnaast speelt de factor werkervaring een rol. De jongeren zijn hiervoor angstig. Ze vermoeden dat ze nog niet genoeg werkervaring hebben. De meerderheid geeft aan dat ze zich niet gediscrimineerd voelen. Opmerkelijk is dat ze zich juist het minst gediscrimineerd voelen wanneer ze gaan solliciteren. Uit de interviews blijkt wel dat enkele vrouwelijke respondenten zich wel eens gediscrimineerd voelden bij het dragen van een hoofddoek. Uit het gepubliceerde discriminatiemonitor is gebleken dat allochtonen gediscrimineerd worden op de arbeidsmarkt. Ze worden bij het vinden van werk belemmerd. De uitkomsten van kwantitatieve analyses wijzen vooral op forse belemmeringen voor allochtonen bij het vinden van werk, maar het is moeilijk om aan te tonen of er daadwerkelijk sprake is van discriminatie. Werkgevers geven echter toe dat discriminatie een rol speelt. Ze kunnen een negatief beeld hebben van allochtone jongeren (SCP, 2007).

Een vraag die gesteld kan worden is: klopt het beeld wat de jongeren hebben met de werkelijkheid? Bijna 70% van de Nederlandse bevolking denkt dat minderheden er rond 2020 beter voorstaan op het gebied van opleiding, werk en inkomen. Dit beeld wat de bevolking schetst, sluit goed aan bij de werkelijke ontwikkeling (Schnabel, 2004). Ook de respondenten schatten hun kansen goed in. Ze willen allemaal actief zijn op de arbeidsmarkt en allochtone leerlingen denken dat ze het beter krijgen dan hun ouders. De afkomst zal volgens de respondenten geen problemen opleveren als het gaat om het vinden van werk. Dit beeld klopt echter niet met de actuele gegevens. Werkgevers geven aan dat het beeld wat ze hebben van allochtone jongeren en hun afkomst, wel degelijk een rol kan spelen (SCP, 2007). Echter het onderzoek van Ours e.a. (2002) laat zien dat etniciteit slechts hier en daar invloed kan hebben op de arbeidsmarktpositie van allochtone jongeren. Dit sluit goed aan bij het beeld wat de leerlingen hebben als het gaat om discriminatie op de arbeidsmarkt.

6. Reflectie

In dit hoofdstuk zal ik reflecteren op mijn thesis. Ik zal terugblikken op het literatuuronderzoek, praktijkonderzoek en enkele kritische punten geven.

Literatuuronderzoek

Er is aanzienlijk veel literatuur te vinden over allochtone jongeren op het gebied van onderwijs en arbeid. Allereerst heb ik getracht een algemeen beeld te schetsen wat voor onderwijs de jongeren volgen, op welk niveau, om vervolgens verder te gaan met de arbeidsmarktpositie. Dit om een goed beeld te kunnen schetsen hoe de jongeren in de maatschappij staan. Echter, door de hoeveelheid van de literatuur was het lastig om te beslissen welke literatuur ik wilde gebruiken voor de thesis.

Praktijkonderzoek

In het begin liep het contact met het ROC moeizaam. Doordat ik, met behulp van een vriendin, de contactgegevens kreeg van meneer Huiskes, konden de interviews uiteindelijk toch nog worden afgenomen. Ik heb gekozen voor twaalf interviews aangezien ik ook kwantitatieve gegevens ging verzamelen. Achteraf was het verstandig geweest om meer leerlingen te interviewen. Ik had dan wellicht nog een beter beeld gekregen van de visie van de leerlingen en dit had het onderzoek meer representatief gemaakt. Ik heb het als prettig ervaren dat de interviews zijn opgenomen. Zo was het mogelijk om de interviews helemaal uit te werken en te ordenen voor de topics.

Ik had verwacht dat de leerlingen meer gingen zeggen over discriminatie. Tijdens de interviews is gebleken dat de respondenten daar veel minder mee bezig zijn. Ook uit de enquête blijkt dat beide groepen, zowel autochtone als allochtone leerlingen zich het minst gediscrimineerd voelden als het gaat om het vinden van een baan. Dit vind ik een bijzonder gegeven.

De enquête is geanalyseerd in SPSS. Achteraf bleken veel vragen niet relevant te zijn voor mijn onderzoeksvraag en deelvragen. Daarom heb ik de keuze gemaakt om alleen de vragen die gaan over onderwijs, sociale netwerken (betrokkenheid ouders, netwerk van de leerlingen), stage-ervaringen, werk en discriminatie te betrekken in het onderzoek.

Kritische punten

Zoals al is aangegeven was het beter geweest om meer respondenten te betrekken in het onderzoek om een beter beeld te schetsen van de visie van de allochtone leerlingen van het ROC. Daarnaast wil ik aangeven dat de enquête is afgenomen bij leerlingen van de opleiding ICT. De interviews zijn echter afgenomen bij leerlingen van verschillende opleidingen. Wel volgen de leerlingen de verschillende opleidingen bij dezelfde ROC school.

Tot slot wil ik vermelden dat de betrokkenheid van ouders in deze thesis beperkt is behandeld. Het is wellicht interessant om hier verder naar te kijken, aangezien de betrokkenheid van ouders invloed kan hebben op de motivatie van leerlingen voor een opleiding en werk. Ook is het interessant om de vraag te stellen of er later, als de leerlingen meer werkervaring hebben, ook verschillen te zien zijn bij autochtone en allochtone werknemers.

7. Literatuurlijst

Baarda, D.B., De Goede, M.P.M. & Van Dijkum, C.J. (2003). *Basisboek statistiek met SPSS: handleiding voor het verwerken en analyseren van en rapporteren over (onderzoeks)gegevens*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Boschma, E. & Groen, I. (2006). *Generatie Einstein: slimmer, sneller en socialer communiceren met jongeren van de 21^e eeuw*. Amsterdam: Pearson education.

CBS (2007). *De Nederlandse samenleving*. Voorburg/Heerlen: CBS

CPB (2006). *Voortijdig schoolverlaten in Nederland: omvang, beleid en resultaten*. Den Haag: Centraal Planbureau.

Dagevos, J. (2006). *Hoge (jeugd)werkloosheid onder etnische minderheden: nieuwe bevindingen uit het LAS-onderzoek*. Den Haag: SCP.

Dagevos, J. & Gesthuizen, M. (2005). *Niet-westerse allochtonen met een stabiele arbeidsmarktpositie: aantallen en ontwikkelingen*. Den Haag: SCP.

Huizingh, E. (2006). *Inleiding SPSS, 14.0 voor Windows*. Den Haag: Sdu Uitgevers.

Geuijen, C.H.M. (1998). *Werken aan ontwikkelingsvraagstukken: Multiculturalisme*. Utrecht: LEMMA.

ICO-ISOR Onderwijsresearch (2003). *Onderwijs en integratie: leren van het verleden*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Klaver, J., Mevissen, J.W.M. & Odé, A.W.M. (2005). *Etnische minderheden op de arbeidsmarkt: beelden en feiten, belemmeringen en oplossingen*. Amsterdam: Regioplan.

Kruisbergen, E.W. en Veld, Th. (2002). *Een gekleurd beeld. Over beoordeling en selectie van jonge allochtone werknemers*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.

LBR/ EARN (2006). *Gediscrimineerd op de werkvloer, en dan? Onderzoek naar discriminatie op het werk op grond van ras, etniciteit, nationaliteit en godsdienst*. Rotterdam: LBR,EARN.

Loket Welzijn Eindhoven (2004). *Gekleurde stages, discriminatie van stagiaires in het mbo*. Rotterdam, LBR.

Min. SZW(2007). *Reactie van het kabinet op het advies van de sociaal economische raad ' Niet de afkomst maar de toekomst. Een betere positie voor allochtone jongeren op de arbeidsmarkt'* Den Haag: Min. SZW.

Onderwijsraad (2004). *Tot hier en nu verder*. Den Haag: Onderwijsraad.

Onderwijsraad (2005). *Werk- en ervaringsonderwijs voor jongeren tot 23 jaar*. Den Haag: Onderwijsraad.

Oomens, S., Driessen, G. & Scheepers, P. (2003). De integratie van allochtone ouders en onderwijsprestaties van hun kinderen. *Tijdschrift voor sociologie*, 24 (4),1-25.

Ours, J.C. van., Veenman, J. & Verhoeven, W-J. (2002). *Van ouder op kind; Scholing en arbeidsmarktpositie van tweede generatie allochtone jongeren*. Tilburg: OSA.

Schellings, T.(2003). *Onderwijs: de sleutel tot integratie? Een onderzoek naar integratiebevorderende maatregelen in het onderwijs*. Kenniscentrum D66: Den Haag.

Schnabel, P. (2004). *Samenvatting 'In het zicht van de toekomst'*. Den Haag: SCP.

SCP (2007). *Discriminatiemonitor niet-westerse allochtonen op de arbeidsmarkt 2007*. Den Haag: SCP

SCP (2007). *Jaarrapport integratie 2007*. Den Haag: SCP

SEO economisch onderzoek. (2006). *De onderkant van de arbeidsmarkt vanuit werkgeversperspectief. De rol van percepties bij de selectie van laagopgeleide sollicitanten*. Amsterdam: SEO.

SER (2007). *Niet de afkomst maar de toekomst: naar een verbetering van de arbeidsmarktpositie van allochtone jongeren*. Den Haag: SER.

SER (2006). *Welvaartsgroei door en voor iedereen: thema arbeidsmarkt-perspectieven laaggeschoolden en ontwikkeling kwalificatiestructuur beroepsbevolking*. Den Haag: SER.

Timmerman, C., Hermans, P. & Hoornaert, J. (2002). *Allochtone jongeren in het onderwijs: een multidisciplinair perspectief*. Leuven: Garant.

Veenman, J. (1996) *Heb je niets, dan ben je niets. Tweede-generatie allochtonen jongeren in Amsterdam*. Assen: Van Gorcum.

Veld, R. in 't, Romein, E., Karré, P. & Steen, M. van der. (2003). *Herstelwerk: over het herstellen van de verbroken verbinding tussen jongeren, onderwijs en arbeidsmarkt*. Bestad.

Verwey-jonker instituut (2003). *Bronnenonderzoek integratiebeleid*. Utrecht: Verwey-jonker instituut.

WODC, CBS (2006). *Integratiekaart 2006*. Den Haag: WODC/CBS.

Krantenartikelen

Algemeen Dagblad: 13 januari 2007, 'Coaches moeten allochtone jongeren begeleiden in het beroepsonderwijs'

ANP: 15 november 2007, 'Discriminatie belemmert allochtonen bij vinden werk'

NRC: 17 april 2007, *'Jeugdbeleid moet vooral praktisch zijn; Jeugdwerkloosheid zou al bijna opgelost zijn als administratieve rompslomp verdween'*

NRC: 21 augustus 2007, *'Het motiveren van lusteloze 17-jarigen'*

NRC-next: 27 juni 2007, *Jongeren komen van Venus: en werkgevers van Mars, zegt Taskforce-boek 'Pakken en Piercings'*

Telegraaf: 17 januari 2007, *'SER-topman vreest kloof'*

Trouw: 20 februari 2007, *'Snuffelstages om allochtonen en werkgevers tot elkaar te brengen'*

Trouw: 10 maart 2007, *'Jongeren over hun toekomst; arbeidsmarkt'*

Trouw: 4 april 2007, *'Allochtonen hebben baat bij anonieme sollicitatie'*

Trouw: 27 juni 2007, *'Kamer is tegen anoniem solliciteren'*

Websites

www.cbs.nl

www.jeugdwerkloosheid.nl (Taksforce)

www.jijmoetverderleren.nl

www.job-site.nl

www.groenlinks.nl

Groenlinks (2005). *Onderzoek GroenLinks toont discriminatie bij stages aan*. Retrieved 2007 from: <http://www.groenlinks.nl/2ekamers/nieuws/Nieuwsbericht.2005-08-26.5730>

www.kenniscentrum.nl

www.lbr.nl

www.overheid.nl (dossier schoolverlaten)

Voorkomen van uitval. 09-11-2007 van Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap:

www.minocw.nl

www.scp.nl

www.utrecht.nl

www.uu.nl (pijlers ASW)

www.voortijdigschoolverlaten.nl

(Factsheets voortijdig schoolverlaten, februari 2007 Ministerie OCW)

Bijlagen

Bijlage 1 Topiclijst

Bijlage 2 Enquête vragen

Bijlage 1

Topiclijst interviews ROC leerlingen

Voorstellen

- Toestemming vragen voor het opnemen, vertrouwelijkheid en anonimiteit.
- Korte introductie: onderwerp interview (eventueel universiteit Utrecht), tijdsduur aangeven.

Algemeen

- Geslacht, nationaliteit, opleiding (niveau, bol variant, richting), leeftijd, woonplaats

Opleiding

- Welke opleiding volg je en waarom ben je deze opleiding gaan volgen?
- Wat heb je hiervoor gedaan?
- Wat vind je van de opleiding?
- Had je dit ook verwacht?
- Wat wil je met deze opleiding bereiken? (door naar niveau 3?)
- En wat vind je van het competent gericht onderwijs: projecten, gericht op de praktijk, als voorbereiding op de arbeidsmarkt?
- Denk je dat je later ook in deze richting een baan wilt/krijgt?
- En is daarbij een diploma belangrijk?
- Door wie word je daarbij geholpen?

Werkervaring

- Heb je al ervaring op de arbeidsmarkt (bijbaan, stage)?
- Hoe kom je aan een (bij)baan, of een stage? (netwerk, welke middelen)
- Zijn er knelpunten? (bij het vinden, behouden etc.)
- Hoor je via andere leerlingen als er moeilijkheden zijn?
- Met wie praat je hierover?

Toekomst

- Hoe zie jij je kansen (op door te stromen naar een ander niveau, op de arbeidsmarkt).
- Ken je anderen die al een baan zoeken/hebben?
- Denk je dat het moeilijk/makkelijk is voor jou: een baan vinden? Hoe ga je dat aanpakken?
- En hoe doen die andere mensen dat? (voorbeelden vragen!)
- Wat denk je dat je belangrijk vindt in de toekomst, je gezin of je carrière, allebei?
- Wat zijn je eigen toekomstverwachtingen? Hoe zie jij jezelf over bijvoorbeeld 10 jaar?

Bijlage 2

Enquête vragen

TRESEGY

Europese Jongerenenquête

Inleiding

Afgelopen voorjaar hebben wij met een groep onderzoekers van de Universiteit van Utrecht met veel plezier onderzoek verricht op het ROC Midden Nederland. Zoals jullie misschien wel hebben gezien hebben waren wij hiervoor tijdens de lessen aanwezig en hebben we met een aantal van jullie gesproken over competentiegericht leren, projecten en stagelopen.

Het onderzoek op het ROC was een onderdeel van een groter Europees vergelijkend onderzoek naar processen van in- en uitsluiting van jongeren. Binnen dit onderzoek richten we ons op de overgang tussen werk en school. Voor je zie je een online enquête die een onderdeel is van dat project. Deze vragen worden in 6 Europese landen door jongeren beantwoordt. De vragen gaan in op diverse thema's als onderwijs, werk, vrije tijd etc. Wij willen je vragen deze enquête in te vullen. De resultaten zullen uiteindelijk voor Europees jongerenbeleid gebruikt worden.

Vertrouwelijk en anoniem.

Dit houdt in dat niemand, de school en ook de docenten niet, ooit te weten zal komen wat je hebt ingevuld. Er wordt gebruik gemaakt van codes, waardoor je antwoorden niet herleid kunnen worden tot je naam en adres.

Invullen

Ook als de vraag niet op je van toepassing lijkt, is het wel belangrijk dat je de vraag beantwoordt. Anders kan het namelijk leiden tot verkeerde inzichten. Vul bij elke vraag 1 antwoord in, tenzij er iets anders staat vermeld.

Het veranderen van een antwoord

Als je een vakje hebt aangeklikt en je wilt je keuze veranderen, dan kun je gewoon het goede (2^e) vakje aan klikken. Het verkeerde antwoord verdwijnt dan automatisch.

Alvast bedankt voor het invullen!

TRESEGY

Europese Jongerenenquête

A) Algemene vragen

1. Wat is je geslacht?

- man
 vrouw

2. Wat is je leeftijd?

--	--

3. In welk land ben jij geboren?

- Nederland
 Turkije
 Marokko
 Antillen/Aruba
 Suriname
 In een ander land, namelijk: _____

Indien niet in Nederland geboren:

4. In welk jaar ben je naar Nederland gekomen?

--	--	--	--

Indien niet in Nederland geboren:

5. Wat was de belangrijkste reden van je komst naar Nederland?

- werk in Nederland
 Studie in Nederland
 Sociale zekerheid in Nederland
 Politieke situatie in eigen land/ in land van herkomst
 Medische redenen
 Gezinshereniging
 Huwelijk, gezinsvorming
 Met ouders/familie meegekomen
 Anders: _____

6. Welke nationaliteit(en) heb je?

- Nederlandse
 Turkse
 Turkse en Nederlandse
 Marokkaanse
 Marokkaanse en Nederlandse
 Surinaamse
 Surinaamse en Nederlandse
 Andere nationaliteit(en), namelijk: _____

7. Heb je langer dan een jaar in andere landen dan Nederland gewoond?

- Ja
 Nee

Indien ja:

8. In welke ander land(en) dan Nederland heb je dan gewoond?

Land 1 _____

Land 2 _____

9. Welke talen spreek je doorgaans?

	Nederlands	Andere taal	Zowel Ned. als een andere taal
a. Thuis spreek ik	☐	☐	☐
b. Op mijn werk spreek ik	☐	☐	☐
c. Op school spreek ik	☐	☐	☐
d. Op straat spreek ik	☐	☐	☐
e. Met vrienden spreek ik	☐	☐	☐

10. Welke andere taal dan het Nederlands spreek je meestal met familie en vrienden?

Geen andere taal/ alleen Nederlands

Turks

Koerdisch

Arabisch

Marokkaans

Berber

Surinaams/Sranantongo

Antilliaans/Papiamentu

Andere taal, namelijk: _____

11. Kun je aangeven of je moeite hebt met de Nederlandse taal?

	Veel moeite	Een beetje moeite	Geen moeite
a. Heb je moeite met het spreken van Nederlands?	☐	☐	☐
b. Heb je moeite met het lezen van Nederlands bij het lezen van kranten, brieven of folders?	☐	☐	☐
c. Heb je moeite met het schrijven van Nederlands?	☐	☐	☐
d. Heb je moeite een gesprek in het Nederlands te volgen?	☐	☐	☐

12. Wat is op dit moment je burgerlijke staat?

Ongehuwd

Gehuwd/ geregistreerd partner

Samenwonend met een partner

Gescheiden

Indien partner of echtgenoot:

13. In welk land is je partner of echtgenoot geboren?

Nederland

Turkije

Marokko

Antillen/Aruba

Suriname

Een ander land, namelijk: _____

14. Wie wonen er bij jou in huis? (Waar je het meeste bent)

Je mag meer dan één antwoord kiezen.

Ik woon alleen

Moeder

Vader

- Jongere Broer(s)
- Oudere Broer(s)
- Jongere zus(sen)
- Oudere zus(sen)
- Huisgenoten (bijvoorbeeld als je op kamers woont)
- Partner/echtgenoot
- Kinderen
- Iemand anders, namelijk: _____

B) Familie

15. In welk land is je **eigen** vader geboren?

- Nederland
- Turkije
- Marokko
- Antillen/Aruba
- Suriname
- Een ander land, namelijk: _____

16. In welk land is je **eigen** moeder geboren?

- Nederland
- Turkije
- Marokko
- Antillen/Aruba
- Suriname
- Een ander land, namelijk: _____

17. Heb je zelf kinderen? Hiermee bedoelen we ook de kinderen die elders in Nederland of in het buitenland wonen.

- Ja, _____ kinderen
- Nee

18. Hoeveel broers en/of zussen heb je?

- Ik heb geen broers en/of zussen
- _____broer(s)
- _____zus(sen)

Nu iets over het opleidingsniveau van je familie.

19. Heeft een van jouw **oudere** broer(s) en/of zus(sen) een MBO diploma of hoger behaald?

- Ja
- Nee
- Ik heb geen broers en/of zussen

20. Wat is het **hoogste schooldiploma** dat je **vader** heeft behaald?

- Geen school gevolgd
- Alleen lagere school
- Middelbare school
- Anders: _____
- Niet van toepassing: ik heb geen vader of zie mijn vader niet

21. Wat is het **hoogste schooldiploma** dat je **moeder** heeft behaald?

- Geen school gevolgd
- Alleen lagere school
- Middelbare school
- Anders: _____
- Niet van toepassing: ik heb geen vader of zie mijn vader niet

Gezinsinkomen

22. Wat is de **belangrijkste** bron van inkomsten voor je **vader**?

- Betaald werk
- Bijstandsuitkering
- Werkloosheidsuitkering/wachtgeld
- Arbeidsongeschiktheidsuitkering
- Pensioen, AOW of vut
- Financiële ondersteuning door familie/ vrienden
- Anders, namelijk: _____
- Niet van toepassing: ik heb geen vader of zie mijn vader niet

23. Wat is de belangrijkste bron van inkomsten voor je **moeder**?

- Betaald werk
- Bijstandsuitkering
- Werkloosheidsuitkering/wachtgeld
- Arbeidsongeschiktheidsuitkering
- Pensioen, AOW of vut
- Financiële ondersteuning door familie/ vrienden
- Alimentatie
- Anders, namelijk: _____
- Niet van toepassing: ik heb geen vader of zie mijn vader niet.

24. Beroep van ouders

Wat voor soort werk doet je vader?

Omschrijving: _____

- Niet van toepassing: ik heb geen vader of zie mijn vader niet

Wat voor soort werk doet je moeder?

Omschrijving: _____

- Niet van toepassing: ik heb geen vader of zie mijn vader niet

C) Onderwijs

25. Welke opleidingsrichting volg je?

- (Bedrijfs)administratie
- Beveiliging
- Commercieel
- ICT
- Informatiedienstverlening
- Handel
- Secretarieel

26. Op welk niveau volg je de opleiding?

- Niveau 1
- Niveau 2
- Niveau 3
- Niveau 4

27. In welk leerjaar of welke klas zit je?

- 1
- 2
- 3
- 4

28. Waarom heb je voor deze opleiding gekozen? *Je mag meer dan één antwoord kiezen.*

- Ik woon dicht bij school
- Ik vind Utrecht een leuke stad
- Vanwege de korte reistijd
- De sfeer op de opleiding is gezellig
- De opleiding staat goed bekend
- Ik heb interesse voor het onderwerp van de opleiding
- Vriend(en) en/of vriendin(nen) van mij volgen ook deze opleiding
- De opleiding is goed te doen
- De opleiding geeft goede kansen op de arbeidsmarkt
- Vanwege de studiefinanciering
- Anders, namelijk: _____

29. Wat is je hoogst afgeronde opleiding voordat je aan deze opleiding begon?

- Geen opleiding afgerond
- Basisschool of vergelijkbaar
- VMBO of vergelijkbaar
- MBO niveau: _____
- Anders, namelijk: _____

30. Heb je buiten Nederland een schoolopleiding gevolgd?

- Ja, opleiding in het buitenland
- Nee

Indien opleiding buitenland:

31. Heb je daarbij ook een diploma behaald, de lagere school niet meegerekend?

- Ja, diploma in het buitenland
- Nee

32. Wat is de hoogste opleiding die je hoopt af te ronden

- VMBO
- MBO
- HAVO, VWO
- HBO
- Universitair

Blijven zitten

33. Ben je wel eens blijven zitten?

- Ja, _____ keer blijven zitten
- Nee

34. Zijn je **broer(s) en/of zus(sen)** wel eens blijven zitten?

- Ja
- Nee
- Weet niet

35. Geef bij de volgende vragen steeds aan in welke **mate** je **tevreden** bent over school?

	Bijna nooit	Meestal niet	Soms	Meestal wel	(Bijna) Altijd
a. Heb je plezier in school?	☐	☐	☐	☐	☐
b. Doe je erg je best op school?	☐	☐	☐	☐	☐
c. Heb je het gevoel dat je gedwongen wordt om naar school te gaan?	☐	☐	☐	☐	☐
d. Ben je tevreden met je schoolwerk?	☐	☐	☐	☐	☐
e. Gaat het schoolwerk jou makkelijk af?	☐	☐	☐	☐	☐

f. Ben je tevreden over wat je op school leert?	☐	☐	☐	☐	☐
g. Kun je goed met je klasgenoten opschieten?	☐	☐	☐	☐	☐
h. Ben je tevreden over de omgang met je docenten?	☐	☐	☐	☐	☐

36. Als je sommige dingen op school **niet leuk/goed** vindt waardoor komt dat dan? *Je mag meer dan één antwoord kiezen.*

- De sfeer is niet gezellig
- De boeken zijn er niet
- Mijn klas/groep is niet leuk
- Ik heb geen vriend(en)/vriendin(nen) op school
- Ik word gepest
- De docenten zijn niet aardig
- De docenten zijn niet goed
- De informatievoorziening is niet goed
- De manier van lesgeven is niet leuk/goed
- Ik vind de opleiding (te) moeilijk
- Ik vind de opleiding (te) makkelijk
- Ik vind de meeste vakken niet leuk
- Ik heb een verkeerde studiekeuze gemaakt
- Ik voel me onveilig op deze school
- Er is weinig of slechte begeleiding
- Andere reden, namelijk: _____

37. Hoeveel les heb je de **afgelopen 2 weken** van school **gespijbeld**? (Ook lessen overslaan of te laat komen tellen mee)

- Ik heb niet gespijbeld
- 1 lesuur
- 2 uren
- 3 of 4 uren
- 5 of 6 uren
- 7 of meer uren

Indien spijbelen:

38. Wat is **voor jou** de **reden** om te spijbelen? *Je mag meer dan één antwoord kiezen.*

- Ik spijbel als ik mijn huiswerk niet af heb
- Ik spijbel als ik me verslapen heb
- Ik spijbel als ik een proefwerk/toets heb
- Ik spijbel als ik geen zin heb in school
- Ik spijbel als ik (veel)tussenuren heb
- Ik spijbel als ik persoonlijke problemen heb
- Andere reden, namelijk: _____

39. Spijbelen je **broer(s) en/of zus(sen)** wel eens?

- Nooit
- Zelden
- Af en toe
- Vaak
- Heel vaak
- Weet niet

40. Spijbelen je **vriend(en) en/of vriendin(nen)** wel eens?

- Nooit
- Zelden
- Af en toe

- Vaak
- Heel vaak
- Weet niet

Stoppen met de opleiding

41. Ben je wel eens met een opleiding **gestopt** zonder voor die opleiding een diploma te hebben behaald?

- ja
- nee

Indien gestopt:

42. Waarom ben je **toen** met je opleiding gestopt? *Je mag meer dan één antwoord kiezen.*

- Ik was ontevreden met de inhoud van de opleiding
- Ik had een verkeerde studiekeuze gemaakt
- Ik vond het beroep waarvoor ik leerde niet leuk
- Ik kon geen stageplaats vinden
- Ik vond de opleiding te makkelijk
- Ik vond de opleiding te moeilijk
- Ik had problemen op school (ruzie met een docent, van school gestuurd)
- Vanwege privéproblemen
- Ik wilde liever werken en geld verdienen dan naar school gaan
- Vanwege zorg voor familie, vrienden
- Vanwege zwangerschap
- anders: _____

Betrokkenheid van familie bij school

43. Gaan je ouders wel eens naar school om met je docenten te praten?

- Nooit
- Een enkele keer
- Vaak
- Heel vaak
- niet van toepassing: ik heb geen ouders of zie ze niet

44. Hoe vaak praat je met je ouders over.....

	Nooit	Zelden	Af en toe	Vaak	Heel vaak	Niet van toepassing
a. Je cijfers/beoordeling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. De docenten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Je huiswerk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Je klasgenoten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Wat je in de les hebt gedaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐

45. Hoe vaak praat je met je broer(s) en/of zus(sen) over....

	Nooit	Zelden	Af en toe	Vaak	Heel vaak	Niet van toepassing
a. Je cijfers/beoordeling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. De docenten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Je huiswerk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Je klasgenoten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Wat je in de les hebt gedaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐

46. Hoe vaak praat je met je vriend(en) en/of vriendin(nen) over....

	Nooit	Zelden	Af en toe	Vaak	Heel vaak	Niet van toepassing
a. Je cijfers/beoordeling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. De docenten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Je huiswerk	☐	☐	☐	☐	☐	☐

- d. Je klasgenoten
- e. Wat je in de les hebt gedaan

47. Vinden je ouders school belangrijk?

- Heel belangrijk
 Belangrijk
 Een beetje belangrijk
 Niet belangrijk
 Helemaal niet belangrijk
 niet van toepassing: ik heb geen ouders of zie ze niet

48. Vinden je broer(s) en/ of zus(sen) school belangrijk?

- Heel belangrijk
 Belangrijk
 Een beetje belangrijk
 Niet belangrijk
 Helemaal niet belangrijk
 niet van toepassing: ik heb geen ouders of zie ze niet

49. Vinden je broer(s) en/ of zus(sen) school belangrijk?

- Heel belangrijk
 Belangrijk
 Een beetje belangrijk
 Niet belangrijk
 Helemaal niet belangrijk
 niet van toepassing: ik heb geen ouders of zie ze niet

Stage-ervaring

50. Heb je al stage gelopen of loop je stage?

- Ja, ik heb stage-ervaring
 Nee, ik heb nog geen stage gelopen

Indien stage-ervaring:

51. Heeft school je goed voorbereid op je stage?

- Helemaal niet goed
 Niet goed
 Een beetje
 Redelijk goed
 Heel goed

Indien stage-ervaring:

52. Waarom heb je toen voor deze stageplaats gekozen? *Je mag meer dan één antwoord kiezen.*

- Vanwege de korte reistijd/de stageplaats is dichtbij
 Vanwege de stagevergoeding
 De stage had mijn interesse
 Vrienden of vriendinnen hebben daar ook stage gelopen of lopen daar stage
 De stage sloot aan bij mijn opleiding
 Anders namelijk: _____

Indien stage-ervaring:

53. Hoe ben je aan je stageplaats gekomen?

via of door:

- Familie/vrienden/kennissen/bekenden
 Uitzendbureau
 Zo maar vragen/bellen/schrijven/langsgaan
 School

- Advertenties in kranten
- Internet
- Ik werd gevraagd
- Anders, namelijk: _____

D) Arbeid & inkomen

(Bij)baan

54. Heb je op dit moment een betaalde (bij)baan?

- Ja
- Nee

Indien (bij)baan:

55. Wat voor soort werk doe je op dit moment, welke functie heb je?

_____

Indien (bij)baan:

56. Hoeveel uren werk je per week?

- 1 tot 4 uur per week
- 4 tot 8 uur per week
- 8 tot 12 uur per week
- 12 tot 16 uur per week
- 20 uur per week of meer

Indien (bij)baan:

57. Hoe ben je aan je (bij)baan gekomen?

via of door:

- Familie/vrienden/kennissen/bekenden
- Centrum voor Werk en inkomen (CWI)
- Uitzendbureau
- Zo maar vragen/bellen/schrijven/langsgaan
- Stage
- Advertenties in kranten
- Internet
- Ik werd gevraagd
- Anders, namelijk.: _____

Indien bijbaan:

58. Hoe oud was je toen je voor het eerst begon met werken? _____

Indien geen (bij)baan:

59. Waarom niet? Wat is de **belangrijkste** reden waarom je geen bijbaan hebt?

- Vanwege gezondheid/ben arbeidsongeschikt
- Zit op school
- Ben werkzaam in huishouden
- Kan geen werk vinden
- Het is er nog niet van gekomen
- Wordt toch niet aangenomen
- Geen behoefte
- Anders, namelijk.: _____

Inkomen

60. Als je jouw inkomen bij elkaar optelt, hoe hoog is dan jouw **eigen** inkomen per maand?

_____ euro per maand

61. Wat voor soort inkomen is dat? *Je mag meer dan één antwoord kiezen.*

- Baan of bijbaan
- Stagevergoeding
- Bijstandsuitkering
- Studiefinanciering
- WAO/Wajong-uitkering
- Ziektegeld
- Anders, namelijk: _____

62. Krijg je ook geld van **anderen**? *Je mag meer dan één antwoord kiezen.*

- Van mijn ouders
- Van mijn partner
- Van broers of zussen
- Van mijn vrienden
- Van niemand
- Van anderen, namelijk: _____

**PAUZE: neem 10 minuten pauze
NIET uitloggen!**

E) Woonsituatie

Wijk/buurt

63. Hoe lang woon je al in je huidige wijk/buurt?

Sinds ... ja(a)r(en).....maand(den)

64. Wil je blijven wonen in de wijk/buurt waarin je nu woont?

- Nee
- Ja

65. Wat vind je **leuk** aan de wijk/buurt waarin je nu woont? *Je mag meer dan één antwoord kiezen.*

- De buurt heeft een goede locatie, is makkelijk te bereiken
- De aanwezigheid van groen en natuur
- Er zijn voldoende ontmoetingsplaatsen
- De aanwezigheid van winkels
- Uitgaansmogelijkheden
- De sportmogelijkheden
- Ik heb veel vriend(en) en/of vriendin(nen) in de buurt
- De contacten tussen mensen in de buurt
- Goede toestand van de buurt
- Ik voel me veilig in deze buurt
- Anders namelijk: _____

66. Wat vind je **niet leuk** aan de wijk/buurt waarin je nu woont? *Je mag meer dan één antwoord kiezen.*

- De buurt heeft een slechte locatie, is moeilijk te bereiken
- Het gebrek aan groen en natuur
- Er zijn onvoldoende ontmoetingsplaatsen
- Het gebrek aan winkels
- Het gebrek aan uitgaansmogelijkheden
- Het gebrek aan sportmogelijkheden
- Ik heb weinig vriend(en) en/of vriendin(nen) in de buurt
- Het gebrek aan contacten tussen mensen in de buurt
- De buurt heeft een slechte naam
- De slechte toestand van de buurt
- Ik voel me (soms) niet veilig in deze buurt

Anders namelijk: _____

67. Is er **overlast** in de wijk/buurt waarin je woont?

- Nee
- Ja

Indien overlast:

68. Welke **vorm van overlast** is er in de buurt/wijk? *Je mag meer dan één antwoord kiezen.*

- Lawaai/geluidsoverlast
- Stankoverlast
- Overlast door huisdieren
- Aval of vuil op straat
- Vervelend of hinderlijk parkeren
- Overlast door kinderen
- Dronkenschap op straat
- Drugsgebruik of drugshandel
- Overlast door jongeren
- Diefstal/inbraak
- Vandalisme/vernieling
- Anders: _____

69. De mensen die bij jou in de wijk/buurt wonen zijn:

- Voornamelijk autochtonen
- Voornamelijk allochtonen
- Zowel allochtonen als autochtonen

Woning

70. In wat voor **soort woning** woon je?

- Een koopwoning
- Een huurwoning
- Geleende woning
- Anders: _____

71. Heb je binnen je woning een eigen kamer?

- Ja
- Nee

72. Zijn bij jou thuis(in jouw woning)de volgende zaken aanwezig?

	ja	nee
Auto	☐	☐
DVD-speler	☐	☐
Televisie	☐	☐
Wasmachine	☐	☐
Spelcomputer	☐	☐
Mobile telefoon	☐	☐
Vaatwasmachine	☐	☐
Personal Computer (geen spelcomputer)	☐	☐
Abonnement op een krant	☐	☐
Telefoon, vaste lijn	☐	☐
Toegang tot internet	☐	☐

73. Hoe is de toestand van de woning waarin je woont?

- Goed
- Redelijk
- Slecht

F) Sociale netwerken

74. De **meerderheid** van mijn vrienden ken ik via:

- School
- Werk
- Familie
- Sporten
- Kerk/moskee
- Uit de buurt
- Anders, namelijk: _____

75. Wat is de afkomst van het meerderdeel van jouw....

	Autochtoon	Allochtoon
a. Vrienden	☐	☐
b. Medeleerlingen op school	☐	☐
c. Docenten	☐	☐
d. Collega's op het werk/stage	☐	☐
e. Baas op je werk/stage	☐	☐
f. Buren	☐	☐

76. In welke mate heb je contact met:

	Nooit	Bijna nooit	Soms	Vaak	Heel vaak	Niet van toepassing
a. Autochtonen op school?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Allochtonen op school?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Autochtonen in je wijk?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Allochtonen in je wijk?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Autochtonen in je vrije tijd	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. Allochtonen in je vrije tijd?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g. Autochtonen op je werk/stage	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h. Allochtonen op je werk/stage	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i. Autochtonen in je vriendenkring	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j. Allochtonen in je vriendenkring	☐	☐	☐	☐	☐	☐

77. Zou je (meer) vrienden met een **andere** etnische/culturele achtergrond willen hebben?

- Ja, erg graag
- Ja, graag
- Nee, liever niet
- Nee, beslist niet

78. Bestaat je vriendenkring uit:

- Alleen jongens
- Meer jongens dan meisjes
- Ongeveer evenveel jongens als meisjes
- Meer meisjes dan jongens
- Alleen meisjes

Hulp vragen en krijgen

79. Wie helpt je het **meest** met **geldzaken**, zoals geldlenen en rekeningen betalen?

- Moeder
- Vader
- Broer(s) en/of zus(sen)
- Andere familieleden
- Vrienden
- Docenten/trajectbegeleider
- Baas op je werk/stage

- Buren
- Niemand
- Iemand anders, namelijk: _____

80. Wie helpt je het **meest** met **praktische zaken**, zoals klusjes doen in huis, ophalen en wegbrengen of meegaan naar de dokter

- Moeder
- Vader
- Broer(s) en/of zus(sen)
- Andere familieleden
- Vrienden
- Baas op je werk/stage
- Buren
- Niemand
- Iemand anders, namelijk: _____

81. Wie helpt je het **meest** met **school**, zoals met huiswerk, met het maken van een keuze voor een opleiding/stageplaats?

- Moeder
- Vader
- Broer(s) en/of zus(sen)
- Andere familieleden
- Vrienden
- Docenten/trajectbegeleider
- Baas op je werk/stage
- Buren
- Niemand
- Iemand anders, namelijk: _____

82. Als je je ergens **zorgen** over maakt met wie kun je er dan goed over praten?

- Moeder
- Vader
- Broer(s) en/of zus(sen)
- Andere familieleden
- Vrienden
- Docenten/trajectbegeleider
- Baas op je werk/stage
- Buren
- Niemand
- Iemand anders, namelijk: _____

83. Van deze mensen.....

	Moeder	vader	broers en/of zussen	Vriende n	Partner	Buren	Anderen
a. Met wie breng je je meeste vrije tijd door?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Bij wie voel jij je het best?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Met wie praat je het meest?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Problemen/conflicten

84. Er zijn altijd momenten dat we problemen/conflicten hebben met andere mensen. Wil je voor elke groep mensen aangeven hoe vaak je problemen/conflicten met ze **hebt?**

nooit   zelden   af en toe   vaak   heel vaak   Niet van
 (toepassing)

a. Met je ouders	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Met je broers/zussen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Met vrienden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Met docenten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Met medeleerlingen/studenten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. Met collega's op het werk/stage	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g. Met bazen op het werk/stage	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h. Met de politie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i. Met mijn burens	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j. Met mijn vriend of vriendin	☐	☐	☐	☐	☐	☐

G) Activiteiten en vrije tijd

85. Wat doe je graag in je **vrije tijd**? Noem **drie dingen** die je het liefste doet.

- Televisiekijken
- Boeken lezen
- Tijdschriften lezen
- Kranten lezen
- Muziek luisteren
- Internetten/chatten
- Gamen
- Sporten
- Vechtsporten
- Muziek maken/spelen
- Naar de film/bioscoop
- Naar het buurthuis
- Winkelen
- Vrienden ontmoeten
- Uitgaan met vrienden

86. Waar breng jij je meeste **vrije tijd** door?

- Thuis
- In het buurthuis
- Op straat
- Bij vrienden thuis
- In de (binnen)stad
- Op een andere plek namelijk: _____

87. Waar ontmoet je **normaal** je vrienden? *Je mag meer dan één antwoord kiezen.*

- Cafés/ disco/ uitgaan
- Snackbar/eetgelegenheid
- Winkels/winkelcentrum
- Thuis
- Park
- Buurthuis
- Sportvereniging
- Op straat
- School
- Ergens anders, namelijk: _____

88. Ben je lid van een vereniging of club?

- Ja, lid
- nee

Indien ja:

89. Van welk soort vereniging(en) of club(s) ben je lid? *Je mag meer dan één antwoord kiezen.*

- Jeugd of jongerenvereniging/clubhuis/padvinderij
- Allochtone vereniging of organisatie/zelforganisatie
- Godsdienstige organisatie/vereniging
- Sportvereniging
- Politieke partij/organisatie
- Zang-/muziek-/toneelvereniging
- Hobbyvereniging
- Organisatie met maatschappelijke doelen bijv. mensenrechten, natuur- of dierenbescherming
- Gezelligheidsvereniging/studentenvereniging
- Leerlingenorganisatie
- Bibliotheek
- Bewonersorganisatie of buurtvereniging
- Andere organisatie of vereniging: _____

J) Identiteit

90. Kun je op een schaal van 0 tot 5 aangeven hoe Europees jij je voelt? Hoe Nederlands jij je voelt? Hoe Utrechts jij je voelt? Indien allochtoon: hoe allochtoon jij je voelt?

	0 geeft aan helemaal niet en	1	2	3	4	5 geeft aan heel veel
a. Europees	0	1	2	3	4	5
b. Nederlands	0	1	2	3	4	5
c. Utrechts	0	1	2	3	4	5
d. Allochtoon	0	1	2	3	4	5

91. Hoe voel je je: meer buitenlander of meer Nederlander?

Ik me voel me.....

- Helemaal buitenlander
- Meer buitenlander dan Nederlander
- evenveel buitenlander als Nederlander
- Meer Nederlander dan buitenlander
- Helemaal Nederlander
- Weet niet

92. Tot welke bevolkingsgroep(en) reken je jezelf? *Je mag meer dan één antwoord kiezen.*

- Nederlanders
- Surinamers
- Antillianen/Arubanen
- Turken
- Marokkanen
- een andere groep

93. In welke mate vind je de volgende kenmerken belangrijk voor jezelf?

	Erg belangrijk	belangrijk	Een beetje belangrijk	Niet belangrijk
a. Mijn leeftijd	☐	☐	☐	☐
b. Mijn sekse (feit dat je een jongen of meisje bent)	☐	☐	☐	☐
c. Mijn kledingstijl	☐	☐	☐	☐
d. Mijn godsdienst	☐	☐	☐	☐

- e. Mijn afkomst/nationaliteit
- f. Mijn seksuele geaardheid
- g. Mijn huidskleur

94. In welke mate denk je dat **andere mensen** de volgende kenmerken voor jou van belang vinden?

	Erg belangrijk	belangrijk	Een beetje belangrijk	Niet belangrijk
a. Mijn leeftijd	☐	☐	☐	☐
b. Mijn sekse (feit dat je een jongen of meisje bent)	☐	☐	☐	☐
c. Mijn kledingstijl	☐	☐	☐	☐
d. Mijn godsdienst	☐	☐	☐	☐
e. Mijn afkomst/nationaliteit	☐	☐	☐	☐

95. Met wat voor plek identificeer je jezelf? *Je mag meer dan één antwoord kiezen.*

- Mijn buurt
- Het land waarin in woon
- De stad waarin ik woon
- Het land van mijn ouders
- Met Europa
- Een andere plek

96. Vind je het **leuk** om in Nederland te wonen/leven?

- Ja
- Een beetje
- Nee

97. In welk land zou je **graag** willen wonen/leven?

- Nederland
- Turkije
- Marokko
- Antillen/Aruba
- Suriname
- Een ander land, namelijk: _____

98. Kun je op een schaal van 0 tot 5 aangeven **hoe gelovig** je bent?

0 geeft aan dat je helemaal niet gelovig bent en 5 dat je zeer gelovig bent.

| 0   1   2   3   4   5 |

99. Hoe vaak ga je naar religieuze diensten/bijeenkomsten? (bijvoorbeeld in de kerk/moskee)

- (Bijna) nooit
- Enkele keren per jaar
- Enkele keren per maand
- 1 keer per week of vaker

100. Met welk geloof voel je je verbonden?

- Geen
- Katholicisme
- Islam
- Hindoeïsme
- Protestantisme/ Hervormd/Gereformeerd
- Anders, namelijk: _____

101. Bestaat er naar jouw mening discriminatie in dit land?

- Nee
- Een beetje
- Veel

Indien een beetje of veel discriminatie:

102. Heb je je **het afgelopen jaar** door anderen gediscrimineerd of achtergesteld gevoeld? *Je mag meer dan één antwoord kiezen..*

- Nee
- Ja op basis van
  - mijn leeftijd
  - mijn sekse(het feit dat je een jongen/meisje bent)
  - mijn kledingstijl
  - mijn geloof
  - mijn (etnische)afkomst
  - mijn seksuele geaardheid
  - mijn huidskleur
  - mijn financiële mogelijkheden
  - mijn uiterlijk
  - mijn handicap / ziekte

Indien ja gediscrimineerd gevoeld:

103. Hoe vaak heb je je **het afgelopen jaar** gediscrimineerd of achtergesteld gevoeld?

- Een keer
- Enkele keren
- Regelmatig
- Vaak
- Zeer vaak

Indien ja gediscrimineerd gevoeld:

104. Waar voelde je je **het afgelopen jaar** door anderen gediscrimineerd of achtergesteld? *Je mag meer dan één antwoord kiezen.*

- In winkels
- Bij het uitgaan
- Op school
- Op het werk
- Bij zoeken naar werk
- In de buurt
- Op straat
- In ziekenhuizen/gezondheidscentra
- In het openbaarvervoer
- Door de politie, rechtbank?
- Anders _____

K) Toekomstverwachtingen

105. In welke mate ben je tevreden met het leven dat je op dit moment leidt?

- Zeer tevreden
- Tevreden
- Een beetje tevreden
- Niet zo tevreden
- Erg ontevreden

106. In welke mate vindt je jezelf een gelukkig mens? Is dat:

- Erg gelukkig
- Gelukkig
- Niet gelukkig/niet ongelukkig

- Niet zo gelukkig
- Ongelukkig

107. Als je jouw **financiële** situatie vergelijkt met die van andere jongeren in Nederland, dan:

- Ik heb het dan minder goed
- Ik heb het dan even goed
- Ik heb het dan beter

108. Aan welke situatie in je leven zou je aankomend jaar graag iets willen veranderen?

- Financiële situatie
- Gezinssituatie
- Werksituatie
- Opleiding/studie
- Woonvorm
- Relaties
- Andere situatie namelijk: _____

109. Wil je dat jouw kinderen later opgroeien in Nederland?

- Ja
- Nee

110. Waarom wil jij je kinderen **juist wel of juist niet** later laten opgroeien in Nederland? (*Je bent niet verplicht om dit in te vullen*)

_____

111. Verwacht je dat jij het in vergelijking met je ouders situatie in de toekomst:

- Beter krijg
- Slechter krijg
- Er zal niks veranderen

112. Vind je stemmen op een politieke partij of kandidaat voor de verkiezingen belangrijk?

- Ja
- Nee

113. Indien ouder dan 18 jaar en stemgerechtigd:

Heb je wel eens bij verkiezingen gestemd?

- Nee
- Ja

114. Wat zou de regering/overheid kunnen doen om het leven van jongeren zoals jij te verbeteren? (*Je bent niet verplicht om dit in te vullen*)

_____

115. Denk je dat jongeren zoals jij iets kunnen verbeteren of veranderen aan de situatie van jongeren in Nederland?

- Ja
- Nee

Indien ja:

116. Kun je aangeven wat jij zou kunnen veranderen aan de situatie van jongeren in het algemeen? (*Je bent niet verplicht om dit in te vullen*)

_____

Bedankt voor het invullen

